

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS UTCA 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
LÓRINCZ RÓBERT

MEGJELENIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

Egy „színészpalántából” lett champion-zsoké Kóré Ede (1894–1921) elfeledett sírja a dunakeszi öreg temetőben

A régi dunakeszi temető sírjainak jelenleg folyó digitalizálása során egyre-másra bukkanak fel olyan sírok, amelyek régés-rég elfeledett, de korábban országos ismertségű személyek végső nyughelyeként szolgálnak. Ilyen az 1921-ben fiatalon elhunyt Kóré Ede síremléke is. Az olvashatatlanra öregedett tábla vegyszeres tisztítása után eltűnő név elsőre semmit nem mond az érdeklődő számára, de kisebb kutatómunkával érdekes élet- és családtörténetet festhetünk a megkopott betűk mögé.

Kóré Ede a színház világába született. Édesapja, Kóré Sándor a Nemzeti Színház legendás szerepkihordójaként még a magyar irodalomba is bekerült. Jókai a nemzeti színészet évszázados ünnepére írt kétfelvonásos darabjában, a *Thespis kordéjában* szereplő Jambus nevű színházi szolgát róla mintázta. Kóré Sándor olyan köztiszteletnek örvendett a színházi berkekben, hogy az 1894-ben született Ede fia keresztszülségét a kor színészóriása Újházy Ede és annak felesége, a budapesti szépségverseny-nyertes Székely Kornélia színésznő vállalta. Ilyen családi háttérrel nem meglepő hát, hogy az ifjú Kóré Ede is a színpad felé kacsingatott. Tízévesen már az Országos Színművészeti Akadémia növendéke volt, s gyakori gyermekszereplője lett a Nemzeti Színház és a Várszínház darabjainak.

A fiatalember azonban a „világot jelentő deszkák” helyett fokozatosan a lóversenyzés felé fordult. Apró termete miatt amúgy is kiválóan alkalmas volt a versenylovaglásra. Kezdetben sikkversenyeken vett részt, de legnagyobb sikereit később akadályzsokéként aratta. Csak két éve szerepelt gátversenyekben, amikor 1917-ben – 30 győzelemmel – ő lett a legeredményesebb, az ún. „zászlók közötti” champion. Két esztendő alatt 163 lovaglásából 43-szor diadalmaskodott. Ahogy a korabeli sajtó írta, „*e rövid idő alatt is egyik legmegbízhatóbb lovasunk lett.*”

Kóré Ede a lóversenyzés révén került kapcsolatba Dunakeszi-Alaggal. 1917-es sikerét Molnár Lajos százados alagi istállójánál érte el, ahol 1918-ban már az abrakmesteri feladatokat is ellátta. 1919-ben az Alagról Tatára költöző angol Fred Butters idomárhoz szerződött, ahol Rothschild báró lovaival folytatta sikerszériáját. Sorra aratta diadalait a bécsi és a német versenyeken is. Dunakeszi-Alaghoz azonban hű maradt, Dunakeszin, a Vasút utcában volt lakása.

Fényes karrierje hirtelen ért véget. 1921. augusztus 4-én – 27 éves korában – az Üllői úti klinikán szívbénulásban elhunyt. A pályatársak nagy részvéte mellett a dunakeszi temetőben kísérték utolsó útjára. Emlékét – porladó sírköve mellett – immár ez az írás is őrzi. (Lórinicz Róbert)

TARTALOM:

Egy „színészpalántából” lett champion-zsoké	1
LŐRINCZ Róbert	
Az egykori imreházi kastély lakói	
1. rész	2
MÁJER Tamás	
Dunakeszin gyártott utánfutók és lakókocsik	6
KEREKES Dóra	
Dr. Bayer Emil. Alag első községi orvosának portréja	8
SZÁRAZ György	
1921. június 19-én az alagi lóversenypályán futottak az első Magyar Derby-t	12
VARGA István József	
Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története,	
11. rész, 1960–1965	14

SZÁMUNK SZERZŐI:

KEREKES Dóra – történész, a Révész István Helytörténeti Gyűjtemény vezetője
 LŐRINCZ Róbert – szakmai igazgató, Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár
 MÁJER Tamás – könyvtáros
 SZÁRAZ György – helytörténetkutató, a Magyar Lovaregylet elnöke
 VARGA István József – református presbiter

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
 1000 példányban
 Alapító szerkesztők:
 Csoma Attila és Lőrincz Róbert
 Felelős szerkesztő:
 Lőrincz Róbert
 Szerkesztő:
 Kerekes Dóra

Kiadja a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár
 Dunakeszi, Kossuth Lajos utca 6.
 Felelős kiadó: Lőrincz Róbert
 Nyomdai előkészítés:
 Preysing Frigyes
 Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,
 Budapest
 ISSN 1789-9230
 A lap megjelenését
 Dunakeszi Város Önkormányzata
 támogatja

LŐRINCZ RÓBERT
Az egykori imreházi kastély lakói

1. rész

Dunakesziről Fót felé közeledve, a fóti Kő-hegy lankáján az 1950-es évekig egy csinos, tornyos kúria vonta magára az arra haladók figyelmét. Az imreházi kastélyként ismert tataros épület azonban a második világháborút követően elhagyatott „szellemlakká” vált, és romos állapotba került. Köveit az ötvenes évek közepétől a környébeliek széthordták, s rövidesen csak a tornya, valamint hatalmas pincéje és fedett nagy kútja maradt épen.¹ Napjainkra az egykori birtok írmagja is eltűnt, maradványait beborította a növényzet. Pedig a Dunakeszihez tartozó hajdani kastély közel egy évszázadon keresztül a környék „ékszerdobozának” számított, a hozzá tartozó gazdaság és lóverseny-tréningtelep hírei, de leginkább az egykori tulajdonosok nevei gyakran feltűntek az országos sajtóban.

Kétrészes cikksorozatunkban levéltári dokumentumok és korabeli újságcikkek segítségével, az egykori tulajdonosok és lakók történeteinek keresztül elevenítjük meg a rég elfeledett imreházi birtok eleddig ismeretlen múltját.

1869–1892 Mihalik János

Dunakeszi 1864-ben a birtokos Sina Simon bárótól a *Société Belgique de Crédit Foncier et Industriel de Bruxelles*, közkeletűbb nevén a Belga Bank kezére került. A pénzintézet a település szélén fekvő földeket több középbirtokká darabolta, és eladásra kínálta őket. Madunitzi Mihalik János (1818–1892) vízügyi mérnök 1869-ben 850 holdat vásárolt a Fót szomszédságában elterülő határban.² Gazdálkodásba kezdett, sőt egy kis kastélyt is épített a Kő-hegy oldalában.

Mihalik régi felvidéki mérnökcsaládból származott, s a hagyományokat folytatva ő is a műszaki pályát választotta. Az 1840-es évek közepétől – kezdetben Széchenyi István pártfogásával – egyre magasabbra lépett a vízügyi mérnöki szakma ranglétráján. A délvidéki Ferenc-csatorna meghosszabbításának vezetése mellett a Tisza szabályozásának munkálataira is felkérést kapott, európai körútja során Olaszországban a Pó szabályozásában mint főmérnök vett részt. Az 1848/49-es szabadságharc idején több katonai műszaki feladat vezetőjeként ezredesi rangig jutott. A szabadságharc bukása után a bécsi udvar – felismerve nélkülözhetetlen szaktudását – kegyelemben részesítette, s rövidesen miniszteri felügyelőként alkalmazta az állami út- és vízépítési ügyek irányításában. Az ország (sőt egész Európa) első betonból készült vízügyi építménye, a bezdáni hajózási zsilip megépítéséért 1856-ban a Ferenc József-rend lovagjává avatták. A kiegyezés után, 1867-ben – a vízszabályozások szaktekintélyeként – miniszteri tanácsossá nevezték ki. Ezzel Mihalik a legmagasabb szintre került, ahová abban az időben mérnök kerülhetett. Ezt követően komoly szerepet vállalt a Duna-szabályozás tervezésében is, de a kivitelezésében már nem vehetett részt, mert az új miniszter, Tisza Lajos 1871-ben, 53 éves korában indoklás nélkül nyugdíjazta.³

Mihalik ezután ideje nagy részét visszavonultan, feleségével, az olasz származású Moro Angelinával (1843–1909) és gyermekeivel a Dunakeszihez tartozó imreházi birtokán töltötte. (Az Imreháza név eredetéről a családi visszaemlékezés azt tartja, hogy

A kastély romjai az 1950-es években

1 Tóth Katalin: Az ABC és a 2x2 helyet keres. In: *Népakarat*, 1957. június 14. 3.; Komáromi Magda: A múlt útjait járva. In: *Pest Megyei Hírlap*, 1972. szeptember 24. 4.

2 Bodor Antal: Budapest hatása a környékbeli földárak és művelési ágak alakulására. In: *Budapesti Statisztikai Közlemények* 64/4. 1931. 41.; Egy családi visszaemlékezés szerint a birtokot Fót határában még az apja – kamarai mérnök – vette 1818-ban. Komáromi i.m. Ennek valószínűsége nagyon kicsi.

3 Ágoston István: A nemzet inzzellérei II. Vízmérnökök élete és munkássága XVIII–XX. sz. Szeged, 2002. 71–74.; Sárközy Imre: Régióvíz vízi mérnökeink életéből. VIII. Mihalik János (1818–1892). In: *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője*. Budapest, 1895. 162–164.

Mihalik a birtokot 1869-ben született fiáról nevezte el. Ennek ellentmond egy 1864-ben készült térkép, amely a területet már ezen a néven említi.) Természetesen munkájától sem tudott teljesen elszakadni, örömet foglalkozott még ezután is vízbábozási ügyekkel, ha egyes uradalmak tanácsért hozzá fordultak. Imreházi birtokán egy különleges, hidraulikus meszet is felfedezett, amelyre 1871-ben országgyűlési interpellációban hívták fel a szakma figyelmét.⁴

Mihalik János

A Mihalik család az idő múlásával egyre inkább bekapcsolódott a helyi társadalmi életbe. Mihalik János tagja lett a Dunakeszi képviselő-testületnek. A feleség és a lányok (Etelka, Izaura, Blanka és Margit) az 1880-as években nemcsak a pesti, hanem a környékbeli előkelő társasági összejöveteleknek is rendszeres résztvevői voltak.⁵ A legidősebb lány, Etelka (akit később Gerő Ferenc, a földművelési minisztérium kultúrmérnöke vett feleségül)⁶ édesapja kastélyában egész kis népiskolát vezetett, ahol buzgón tanította az imreházi pusztá gyermekeit.⁷ A család Dunakeszi egyházi életében is részt vett. Révész István plébános feljegyzése szerint a Mihalik lányok oltárterítőket és váncosokat készítettek a Szent Mihály-templom oltárait és szószékére, az édesapa pedig az orgona javítására adakozott.⁸ A családi legendárium egy Erzsébet királynével kapcsolatos történetet is őriz. A Gödöllőn tartózkodó Sissi a királyi lovas vadászatok alkalmával sokszor megfordult Dunakeszi környékén. Az imreházi birtok vízellátását egy, a dombtetőn fúrt kút biztosította, amelyet egy körben járó szamár hajtott. A királyné lova megijedt tőle, levetette Erzsébetet, akit aznap éjjel a Mihalik-kastélyban ápoltak. Hálából a királyné díszes nyakéket adott a családnak, amelyet sok-sok évtizeddel később is féltve őriztek.⁹

Az idős Mihalik János 1890-ben úgy döntött, hogy az ekkor 482 hektárra rúgó birtokát parcelláztatja, s azt főtí, dunakeszi és környékbeli lakosoknak értékesíti. 1892-ben – a földterület jelentős részével együtt – a családi kastélyt is eladta Farkas Ödön nagyváradi földbirtokosnak, s családjával a pesti Hermina úti házába költözött.¹⁰ Itt érte a halál 1892. március 28-án. A hagyatéként még megmaradt 40 hektárnyi dunakeszi birtokrészt a család a következő években értékesí-

tette.¹¹ Ehhez a területhez tartozott az a szőlő, ahol Vörösmarty Főthi dalának „szülőháza”, Fáy András egykori présháza állt. Mihalik János egykor gyakori vendége volt a présház melletti „Barátság házának”, ő vigyázta a márvány emléktáblát, amely Vörösmarty sorait őrizte.¹² A szőlőt, a kis lakkal 1894-ben adta el a Mihalik család.¹³ A família azonban nem szakadt el Dunakesztől, az Alsótabánban 1901-ben felépített ún. Mihalik-villa romos állapotban még ma is áll az Attila utcában.¹⁴ A család több tagja a dunakeszi Kegyeleti temetőben nyugszik.¹⁵

1892–1896 Farkas Ödön

De térjünk vissza az imreházi birtokhoz és kastélyhoz, amelyet – mint fentebb említettük – 1892-ben Farkas Ödön vásárolt meg Mihalikéktól.¹⁶ A Farkas család Nagyváradon és környékén birtokolt hatalmas földterületeket, amelyek – apja 1889. évi halála után – Farkas Ödönre szálltak.¹⁷ 1892 januárjában Farkas oltár elé vezette a színművészeti akadémia egyik legtehetségesebb növendékét, Rasovszky Irént, s ezt követően, az imreházi kastély megvásárlásával, Nagyvárad mellől Pest szomszédságába tette át a székhelyét.¹⁸ Azonnal hozzálátott új birtoka átalakításához, amelyet egy 1892 júliusában feladott hirdetés is bizonyít: „Egy Schlick-féle kevéssé használt, teljesen jó karban levő, négy lóerejű, C. L. jegyű járgány cséplőgép, járgánynyal együtt, eladó és azonnal átvehető Dunakeszen, Imreházi pusztán, Farkas Ödön tulajdonostól. Ugyanott egy-egy kőre járó malom, darálásra és őrlésre alkalmas, – járgánynyal együtt – eladó.”¹⁹ 1895-ben (a Magyar Lovaregylet mögött) már Dunakeszi második legnagyobb birtokosának számított 711 holdas gazdaságával.²⁰

Az imreházi kastély a múlt század fordulóján

A dunakeszi Szent Mihály-templom vagyonskönyvének bejegyzése szerint Farkas Ödön 1894-ben alapítványt hozott létre szülei emlékére. A lekötött összeg kamataiból évente

4 „E mész Imreházában, Dunakesztől egy negyed órára találtatott [...] Az imreházai cement természete a tulajdonos által pontosan megvizsgáltatott [...] Ezen portlandi mész az angolországit sokkal felül múlja.” In: Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1871. február 9. 45.

5 A fővárosi vigadóban tartott kereskedői táncestély. In: Budapesti Hírlap, 1884. március 2. 4.; A váci kaszinó-bál. In: Budapesti Hírlap, 1884. február 27. 2.; Főti piknik. In: Fővárosi Lapok 1889. március 6. 470.

6 Budapesti Hírlap, 1885. április 1. 6.

7 Fővárosi Lapok, 1880. május 20. 576.

8 A dunakeszi Szent Mihály-templom Historia Domusa. Révész István bejegyzése az 1890-es évnél.; Víz-dák Kamilla: Révész István tábori püspök, mint Dunakeszi plébánosa 1. rész. In: Dunakeszi Helytörténeti Szemle, 2012/3. sz. 11.

9 Komáromi i.m.

10 BFL - IV.1411.b - 1892 - 01489 - Mihalik (hagyatéki ügy)

11 Uo.; „1891-97 közt 500 ház helyet árusított el 200-400-1000 n.öles parcellákban, a Fót felé eső részen pedig 1897 körül 2-6-10 holdas darabokat adott el holdankint 210 forintért, nagyrésztben főti kisgazdáknak.” Bodor i.m. 41.

12 A főpapok koszorúja Vörösmartyinak. In: Pesti Hírlap, 1892. október 16. 8.; Komáromi i.m.

13 A főthi dal születéshelyét... In: Budapesti Hírlap, 1894. augusztus 9. 7.

14 Az egyik Mihalik lány, Margit az első világháború alatt hadikórházat működtetett az épületben. Margit magas kort megélve 1964-ben hunyt el Dunakeszin. Csoma Attila: Dunakeszi arcképcsarnok. Dunakeszi, 2005. 120.

15 Mihalik Izaura (1867-1963) és férje, [binóczi] Balázsovich Sándor (1860-1933); madunitiz Mihalik Antal (élt 52 évet, +1887.10.25.)

16 BFL - VII.173.a - 1904 - 0280 - Tulajdoni lap

17 Fővárosi Lapok, 1889. június 15. 1208.

18 Közledek, 1892. január 30. 139.

19 Közledek, 1892. július 20. 1185.

20 Lőrincz Róbert: Dunakeszi közigazgatása. In: Dunakeszi története I. Főszerk. Kerekes Dóra, Dunakeszi, 2017. 330.

– apja halálának évfordulóján – énekes gyászmise tartását kérte és támogatta, a törzstökét pedig a templomnak adományozta.²¹ Farkas egész életében szívesen adakozott kulturális és nemzeti célokra, és pártolt különböző közművelődési és egyéb egyesületeket. Alapító tagja volt a Magyar Történelmi Társulatnak,²² valamint örökítő tagja a Magyar Természettudományi Társulatnak.²³

Farkas Ödön gyászjelentése²⁴

Az 1892-ben vásárolt imreházi birtok nem sokáig volt Farkas Ödön tulajdonában. 1896 szeptemberében a Budapesti Hírlap arról tudósított, hogy „Bod Elek a múlt napokban megvette Farkas Ödönnek Pestmegyében Fóth mellett fekvő imreházi pusztáját, a pompás kis kastéllyal, melyet néhai Mihalik János mérnök és miniszteri tanácsos épített a maga különös ízlése és saját stílusa szerint.”²⁵

1896–1902 Bod Elek

Az imreházi kastély első két, közmegebecsülésnek örvendő birtokosa utáni három tulajdonosról már közel sem mondható el, hogy tisztességes tevékenységükkel szereztek hírnevet maguknak. A Farkas Ödönt követő Bod Eleket mindenki erdélyi földbirtokosnak és rendezett viszonyok közt élő dzsentrinek gondolta, amikor 1896-ban Imreházára került, korábbi életéről azonban szinte senki sem tudott.²⁶ Családja ugyan valóban jómódú és széles körben megbecsült volt, ám az ifjú Eleket a Tordán élő, megyei főorvosként dolgozó édesapja már korán kitagadta kártyaszenvédelye és könnyelmű életmódja miatt. A fiatalember akkor egy időre megkomolyodott, és elvégezte tanulmányait. Adóhivatalnok lett belőle. Az 1880-as évek elején azonban Békéscsabán újrakezdte „kártyás-karrierjét”. Huszonötezer forintot nyert, házat vásárolt, s nagyúri módon kezdett élni. Föl-följárt Budapestre, ahol óriási összegek vándoroltak a zsebébe. Bod csakhamar kijárta, hogy Békéscsabáról a fővárosba, az állampénztárhoz helyezték. A hivatali ügyeit idővel teljesen elhanyagolta, s amikor a börzén százezer forintot nyert, beszüntette a rendszer foglalkozását. Bámulatos gyorsasággal, egy esztendő

alatt hatalmas vagyonra tett szert.²⁷ 1896-ban megvette az imreházi birtokot, ahol – szőlőszomszédja, Arany Sándor járásbíró későbbi beszámolója szerint – leginkább a nyarakat töltötte.²⁸ Itteni tevékenységéről egyedül egy hirdetés tanúskodik, amelyben 15 hold szőlőt kínált eladásra.²⁹ Bod vagyona azonban hamarosan megcsappant. Maradék pénzét a tőzsdére vitte, ám ott mindenét elvesztette. 1902-ben kénytelen volt túladni fényes imreházi kastélyán és híres négyesfogatán.³⁰

1902–1904 Karsai Zsigmond

Az imreházi birtokot és kastélyt Bod Elektől egy dúsgazdag család sarja, Karsai Zsigmond vásárolta meg.³¹ Az ifjú huszárhadnagy két évvel azelőtt vette feleségül unokatestvérét, Karsai Olgát,³² aki szintén jelentős vagyonnal rendelkezett. Olga édesapja építtette és tulajdonolta a mai Andrássy út és Liszt Ferenc tér sarkán álló hatalmas bérházat, amelynek aljában később a hírneves Japán kávéház működött.³³ A fiatalok az esküvő után oda is költöztek, ám 1902-től nevük mellett már az imreházi birtokos (és lakos) megnevezés szerepelt.³⁴

A fiatalember gavalléros, huszáros életmódot folytatott, följárt a lipótvárosi Kaszinóba, ahol nagy összegekben kártyázott, játszott a tőzsdén, mégpedig következetes balszerencséjével, úgyhogy rövid idő alatt óriási vagyont veszített el.³⁵ Emellett feleségével fényűző életmódot folytattak, neje hozományát méregdrága lakberendezésre és műkincsek vásárlására fordították.³⁶ Édesanyja, attól való féltében, hogy lassan, de biztosan az egész vagyon nyakára hág, egy idő után csak meghatározott összegeket juttatott fiának (egy évtizeddel később az örökségből is kizárta), aki így egyre gyakoribb pénzzavarban élt.³⁷ Lényegében ez játszott szerepet

27 Magyar Nemzet, 1906. október 9. 3.

28 Budapesti Hírlap 1906. október 9. 10.; Magyar Nemzet, 1906. október 11. 4.

29 „Csemegezőlő, kb. 15 hold eladó. Bod Elek, Dunakesz, Pusztá-Imreháza.” Pesti Hírlap, 1899. augusztus 27. 32.

30 Budapesti Hírlap 1906. október 9. 10.; Monte-Carlóban kezdett megint a szerencsejátékba, és különféle csalások révén újra nagy vagyonra tett szert. Budapestre hazatérve egy Csengery utcai lakásban rendezett be titkos kártyabarlangot, amelyre a rendőrség több éves nyomozás után, 1906-ban csapott le. A bűneset és annak tárgyalása hónapokon keresztül lázban tartotta a főváros közönségét, hiszen a Bod (és felesége) által szervezett tiltott szerencsejátékban számos politikus, ügyvéd, katonatiszt és magas rangú főúr vett részt. Az érintettek közt volt többek között Halász Péter, Putnoky Elemér és Rohonczy Elemér földbirtokosok, Horváth József országgyűlési képviselő, Szemere Kálmán nyugalmazott honvédszázados, Arany Sándor járásbíró és Magyar Gyula tábornok. Magyarország, 1906. október 19. 14., Magyar Nemzet, 1906. október 10. 3.

31 BFL - VII.173.a - 1904 - 0280 - Tulajdoni lap; Édesapja, Karsai Ignác a főváros egyik ismert és megbecsült polgáraként egyike volt az ország legavatottabb mezőgazdáinak. Részt vett az Izraelita Magyar Egyesület alapításában, tagja volt a pesti izraelita hitközség képviselő-testületének és az izraelita magyar alap egyik első és legnagyobb alapítványát ő adományozta. Óriási vagyonnal rendelkezett, 1896-os halálakor 9 millió forintot érő, 3200 hold birtokot hagyott a családjára. Pesti Napló, 1896. szeptember 23. 6., Magyar Hírlap, 1928. augusztus 31. 7.

32 Pesti Napló, 1900. március 25. 16.

33 <http://kep-ter.blogspot.com/2011/06/andrassy-ut-45-volt-japan-kavehaz.html> (A letöltés ideje: 2022. május 30.)

34 BFL - VII.176.a - 1903 - 1748; BFL - VII.176.a - 1903 - 2854

35 Magyar Hírlap, 1928. augusztus 31. 7.

36 Magyar Hírlap, 1928. szeptember 1. 8.

37 1912-ben Karsai Ignácné a fiára eső örökségrészt annak két gyermekére írat- ta. Karsai 1926-ban pert indított gyermekei ellen a vagyon visszaszerzéséért. Egy lipótvárosi gavallér pörösködése gyermekei ellen. In: Magyar Hírlap, 1928. augusztus 31. 7.

21 A dunakeszi egyház tőzsvagyonykönyve I. 12. https://leveltar.vaciegyszegye.hu/plebaniai_lista/235/Dunakeszi-Fo-R-K-Plebania-iratai.html (A letöltés ideje: 2022. május 30.)

22 Századok. A Magyar Történelmi Társulat Évkönyve. Bp. 1895. 93.

23 Természettudományi Közöny, 1895. február 1. 10.

24 Farkas Ödön 1912-ben hunyt el az olaszországi San Rémóban.

<https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/223427> (A letöltés ideje: 2022. május 30.)

25 Budapesti Hírlap, 1896. szeptember 24. 8.

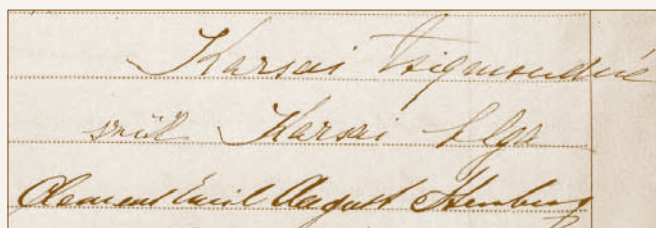
26 Magyar Nemzet, 1906. október 11. 4.

abban, hogy 1904 februárjában Karsai Zsigmondék 102 ezer korona értékben pénzzé tették – az ekkor már a feleség nevében álló – imreházi birtokukat. Karsaiék zűrös pénzügyi helyzetét bizonyítja, hogy az adásvételi szerződés szerint kifizetésre kerülő első, 78 ezer koronás részletet az ügyben eljáró közjegyzőhelyettes lefoglalta, és csak akkor adhatta ki az eladóknak, ha meggyőződött arról, hogy a birtokot a jelzálogkölcsönön kívül más adósság, vagy tulajdoni igény nem terheli.³⁸

1904–1912 Sternberg Emil

(1909–1912 bérlő – hadadi Kovácsy Miklós)

A vevő az akkor Párizsban élő német bankár, Clemens Emil August Sternberg, magyarul Sternberg Emil volt. Sternberg nevével az adásvételt megelőző években tele volt a világsajtó. A berlini pénzvilág egyik legelőkelőbb tagját, a többszörös milliomos bankigazgatót ugyanis „erkölcstelen üzelmek”, fiatal lányok megrontása miatt 1900-ban letartóztatták. Kegyelmi kérvényét II. Vilmos császár – annak ellenére, hogy Sternberg az uralkodó bizalmas baráti köréhez tartozott – visszautasította. A vizsgálati fogsággal együtt közel három esztendőt töltött börtönben, 1903 májusában szabadult.³⁹ Távoznia kellett Németországból, előbb Párizsba, majd 1904 elején Magyarországra költözött. Télen a Gresham-palotában bérelt luxuslakást, nyári tartózkodásra viszont Dunakeszi határát szemelte ki magának, megvásárolva Karsaiéktól az imreházi kastélyt és birtokot.⁴⁰

Karsai Olga és Sternberg Emil aláírása az 1904-es adásvételi szerződésen

A Sternberg-kastély az elsők között kapott telefonössze-köttetést a környéken, 1906-ban a Dunakeszin távbeszélővel rendelkező hét épület egyikeként szerepelt.⁴¹ A ház ura – aki nem igazán tudott magyarul, az ekkoriban írt végrendeletét is „az általa jobban értett német nyelven” fogalmazta⁴² – itteni idejét jobbára szórakozással töltötte. Többször is megfordult a szomszédos alagi lóversenypályán, 1908 tavaszán például „egy nagy és zajosan vidám társasággal, közte egy szőke, kecses párisi baronesszel” ugrott át Alagra lófuttatást nézni.⁴³ De az üzleti életet sem adta fel, 1906-ban alapítója és főreszvényese volt a Budapesti Ingatlanbank Részvénytársaságnak.⁴⁴

Sternberg 1909-ben elhagyta Magyarországot,⁴⁵ imreházi birtokát azonban megtartotta. A kastélyt hadadi Kovácsy Miklós tasnádszántói birtokosnak adta bérbe. Hogy a Szilágy vármegyei közigazgatási bizottság közgazdasági előadója, gaz-

daköri titkára miért költözött Budapest szomszédságába, nincs pontos információnk. Elképzelhető, hogy a Tasnádszántón ekkoriban ellene indított csődeljárás volt az oka.⁴⁶ Kovácsy feleségével vette ki az épületet. Legidősebb lánya, Emma ebben az évben költözött el férjétől, pálócsi Horváth Zoltán ügyvéd-től. A férj által emiatt indított házassági bontóper idején Emma már itt, Dunakeszin, szüleinél lakott.⁴⁷ A legfiatalabb Kovácsy-lány, Berta ismert festő lett, a Nemzeti Szalon és a Múcsarnok tárlatain állított ki. A budapesti Állami Női Festőiskolában Deák Ébner Lajos és Márffy Ödön voltak a mesterei.⁴⁸ Húsz éves korától három esztendeig valószínűleg ő is az imreházi kastély lakója volt. Ezt bizonyítja az *Imreházi részlet* című festménye. A képet sajnos nem sikerült fellelni, a Nemzeti Szalon katalógusában szerepel.⁴⁹

Kovácsy Berta

Kovácsyék bérlésének idejéből származik a kastélyról készült egyetlen fotó, amely képeslap formájában ábrázolja az épületet és a birtok egy részét. Ugyancsak ekkor említi Borovszky Samu *Magyarország vármegyéi és városai* című sorozatában az alábbiak szerint: „Dunakeszihez tartozik még Imreháza major Kovácsy Miklós úrilakával, mely azelőtt Mihalik Jánosé volt”.⁵⁰

A Sternberg Emil és Kovácsy Miklós közötti bérleti szerződést 1912 februárjában ugyan újrakötötték,⁵¹ ám kilenc hónappal később Sternberg egy bárói családnak, a varadiai Baich famíliának adta el a kastélyt a teljes imreházi birtokkal együtt.⁵²

(folytatjuk)

A kastélyt és a birtok egy részét ábrázoló képeslap (Csoma Attila tulajdona)

38 BFL - VII.173.a - 1904 - 0279 - Adásvételi szerződés

39 Budapesti Hírlap, 1903. május 23. 9.; Magyar Nemzet, 1903. május 23. 7.

40 Pesti Napló, 1908. április 23. 6.; BFL - VII.173.a - 1904 - 0279

41 Beszélő hálózatok előfizetőinek és nyilvános állomásainak betűrendes névsora. Budapest környéke. Bp., 1906. 457.

42 BFL - VII.216.a - 1904 - 0820 - Zárt végrendelet letét

43 Pesti Napló, 1908. április 23. 6.

44 Pesti Napló, 1909. május 9. 24.

45 Pesti Napló, 1909. május 9. 24.

46 Ügyvédek lapja, 1909. november 13. 8.

47 BFL - VII.216.a - 1909 - 1111; BFL - VII.2. c - 1909 - V.0723

48 Művészeti Lexikon [1. köt. A-K], Bp. 1935. 590.

49 A Nemzeti Szalon őszi tárlatának katalógusa, 1920. szeptember, 18.

50 Borovszky Samu: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye 1. köt. Bp. 1910. 57. (Magyarország vármegyéi és városai)

51 BFL - VII.216.a - 1912 - 0152 - Bérleti szerződés

52 BFL - IV.1411.b - 1917 - 00674 - Baich [Baich] - Hagyatéki ügy

MÁJER TAMÁS

Dunakeszin gyártott utánfutók és lakókocsik

A szocializmus hiánygazdasága az utánfutókat tekintve is megmutatkozott. A '70-es évek végéig a hazai ipar nem látott fantáziát utánfutók gyártásában, az import pedig korántsem fedezte a szükségleteket. 1979-ben azonban két vállalat, az Autófenntartó Ipari Tröszt (AFIT) pécsi telephelye, illetve az Alagi Állami Tangazdaság is megkezdte (melléktelekenységként) az utánfutók gyártását. 1979 novemberében már meg is lehetett tekinteni a termékeket Budapesten, az Autóker Népköztársaság úti szalonjában.¹

Az alagi modell a kimondottan áruszállításra tervezett Farmer volt.² A Farmer (amely az amerikai mezőgazdaságban dolgozókról kapta a nevét)³ sikerrel enyhített az utánfutóhiányon. Az első évben több százat adtak el belőle, de természetesen jóval többre volt igény, amit az alagi vállalat igyekezett is kielégíteni. A tervgazdaság nyilvánvaló végét jól jellemzi, hogy Bóza János (az Alagi Állami Tangazdaság műszaki osztályvezetője) 1980-ban azzal büszkélkedhetett, hogy a háztáji (a második gazdaság) által támasztott piaci igények gyors kiszolgálásával tehettek szert gazdasági előnyre.⁴

1980-ban a Farmert már három típusban, normál, ponyvázott és speciális változatban állították elő. A termékcsaládot bemutatták a Szegedi Ipari Vásáron is, ahol egyből vásárlás lett.⁵ A vállalat igyekezett lépést tartani a vevői igényekkel, az Autó-Motor egyik 1980-as száma arról számol be, hogy a nagyobb utánfutókat (ti. a Farmereket) kéthetes várakozási idő után tudják szállítani.⁶ Az alagi üzemben ekkor már 80 millió forint értékben állítottak elő különféle ipari termékeket.⁷

Az Alagi Állami Tangazdaság díjazott speciális áruszállító utánfutója

A termelésbe 1981-ben bekapcsolódott az aszódi Ferrromechanika Ipari Szövetkezet, amely a kocsik alvázat

készítette az utánfutókhoz.⁸ Szükség is volt a bedolgozásra, hiszen 1981-ben több mint ezer utánfutó elkészítését célozták meg.⁹ Közben persze reklámozták is az utánfutókat, egyebek mellett a Pécsi Ipari Vásár levélben tájékoztatta a vásárlókat a Tangazdaság elérhető termékeiről.¹⁰

1981-ben a Farmer a Budapesti Nemzetközi Vásáron is bemutatkozott. Az *Esti Hírlap* a következőket írta róla: „Igazi vásárfia a Farmer teherutánfutó. A BNV-n, a III-as számú kapunál, a Centrum Áruház Vállalat kiállítási helyén, a Budai Lottó standjánál meg is vásárolható. A Farmer teherutánfutót az Alagi Állami Tangazdaság ipari üzeme gyártotta, a KERMI-nél kitűnő minősítést kapott.”¹¹ A BNV-n elért sikerről beszámolt a *Pest Megyei Hírlap* is.¹²

FARMER

teherutánfutó

kapható a kecskeméti és a kiskunfélegyházi

CENTRUM ÁRUHÁZBAN

Ára: 35600 Ft
(a fogyasztói ár tartozékok nélkül értendő)

Főbb műszaki adatai:	
Teljes hossz:	3085 mm
Legnagyobb szélesség:	1550 mm
Magasság terheletlenül:	975 mm
Nyomtáv:	1450 mm
Rökfelfüzet belmérete	
alul:	1450x1950 mm
felül:	1410x1905 mm
Rökfelfüzet belmagassága:	355 mm
Ajtó szélessége:	1125 mm
Önsúly:	250 kg
Megengedett terhelés: 500 kg	

A siker azonban megnövelte a keresletet is, amelyet kapacitás (végső soron pedig beruházási keret) hiányában a vállalat már nem tudott kielégíteni, a várakozási idő fel is szökött fél évre. Az ezer fölötti darabszámot nem tudták tartani, egy 1981 októberében megjelent cikk szerint csak évi 600-650 darab elkészítése volt lehetséges.¹³ A cikkből az is kiderül, hogy a pécsi mellett már a szegedi AFIT és egy lenti szövetkezet is gyártott utánfutókat, „de kiváló áru csak az alagi teherszállító lett.”

1 Hazai autó-utánfutók – sorozatban. In: *Magyar Nemzet*, 1979. november 21. 10.

2 Bemutató az Autóker-nél. In: *Népszabadság*, 1979. november 21. 9.

3 Az AFIT utánfutóját Víkendnek nevezték.

4 (deáki) [= Deáki László]: *Utánfutó a háztájinak – a nagyüzemből*. In: *Népszava*, 1980. augusztus 6. 5.

5 Bálint Ibolya: *Újdonságokkal találkoztunk. Sikertel szerepeltek a Pest megyei kiállítók*. In: *Pest Megyei Hírlap*, 1980. július 24. 3.

6 [Az utánfutók...]. In: *Autó-Motor*, 1980. november 1. 12.

7 (kasznár): *Képszeg, kampó, gyűszű. Az igényekhez alkalmazkodó termékválaszték*. In: *Magyar Hírlap*, 1981. május 29. 8.

8 Alváz utánfutókhoz. In: *Gödöllői Hírlap*, 1981. február 17. 1.

9 (kasznár) i.m.

10 Fóti Péter: *Jó üzlet a látványosság*. In: *Népszava*, 1981. július 18. 4.

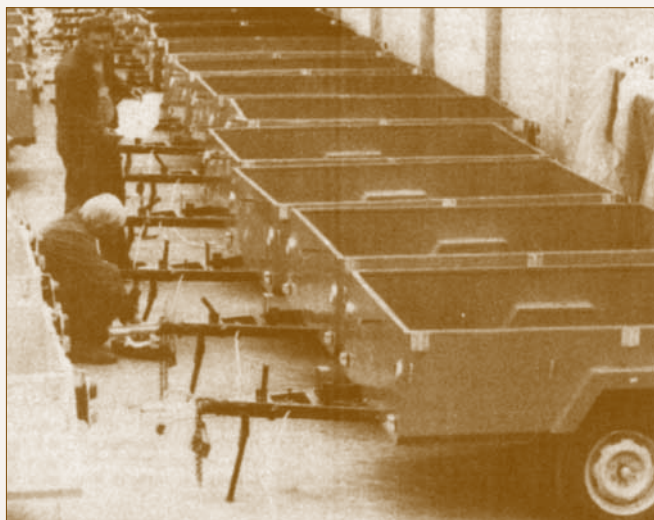
11 Békés Attila: *Autók, utánfutók, alkatrészek*. In: *Esti Hírlap*, 1981. szeptember 21. [4].

12 Gépköcsi-utánfutók Alagról. In: *Pest Megyei Hírlap*, 1981. október 9. 5.

13 L. Zs.: *Teherutánfutók Alagról. Elkelnének minden mennyiségben*. In: *Pest Megyei Hírlap*, 1981. október 18. 1.

Egy 1982-es hirdetés szerint jelentősen megnövelhették a termelést, mert gyakorlatilag azonnali értékesítéssel kecsegtették a vásárlókat. „Áruházunkban kifizeti, és még aznap 14 óráig Dunakeszin kiválaszthatja a Farmer utánfutó színét, majd nyomban át is veheti.” – szólt a Budai Lottó Centrum Áruház reklámja.¹⁴

A Farmer a korabeli beszámolók szerint drága (36.500 Ft), de sokak szerint jó, minden bizonnyal megtérülő befektetés volt. Népszerűségét jelzi az is, hogy a Pest megyei Iparcikk Kiskereskedelmi Vállalat helyi áruházában 1982 áprilisában már az ezredik darabot adták el az utánfutóból.¹⁵ Egy cikkben egyenesen szupernépszerűségről írtak.¹⁶

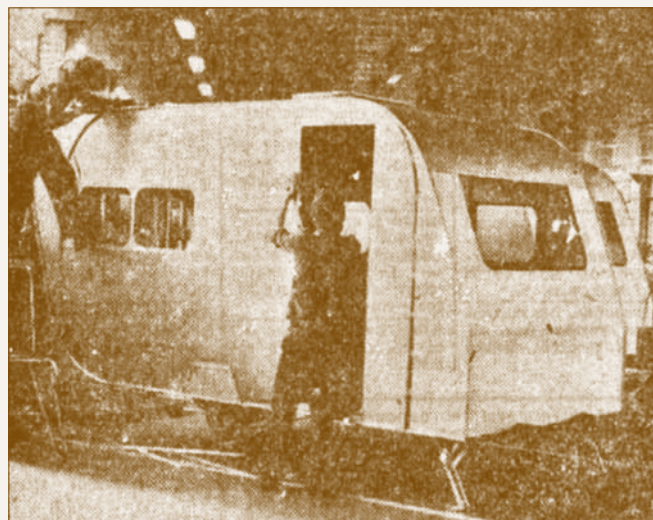

Az Alagi Állami Tangazdaság szerelőcsarnoka

A cég további újdonságot is bevezetett. 1982-ben kedvezményes áron (7800 Ft-tal olcsóbban) olyan csomagban is árusította már utánfutóit (a Farmer mellett a Hobbyt is), amelyet a vevőknek maguknak kellett otthon összeszerelni. Sikeres összeszerelés után a vállalati üzem ingyen levizsgáztatta az utánfutókat.¹⁷ Szintén ebben az évben jelentette be az alagi üzem, hogy hamarosan lakókocsik gyártásába kezd, kereslettől függetlenül évi 300-1000 darabos kapacitással.¹⁸

1983-ban az Alagi Állami Tangazdaság gazdaboltjában megkezdtek az utánfutó-alkatrészek árusítását.¹⁹ Ám ebben az évben jóval fontosabb volt a vállalat életében, hogy a BNV-n bemutatták új termékük, a lakókocsi prototípusát is. A fejlesztésről így számolt be a megyei lap: „A Farmer Famíliá elnevezésű lakókocsi két változatban kerül majd forgalomba. Az egyik gáztűzhellyel, zuhanyozó fülkével, hűtőszekrényvel felszerelt változat két felnőtt és két gyermek számára biztosít kényelmes étetteret, akár utazás során, akár egy üdülőtelen, hétfői házként felállítva. A másik lakókocsi jóval olcsóbban, belső berendezés nélkül kerül majd forgalomba. Ezt elsősorban mozgóárusoknak, büféseknek ajánlják a termelők. A vásárlók igényeik szerint használhatják fel a belső teret, mindenki

maga választhatja meg a berendezést.”²⁰ A lakókocsit borsos ára ellenére sokan ott helyben, a BNV-n szerették volna megvásárolni. Az árhatóság a következőképp állapította meg a fogyasztói árakat: az alapváltozat 150.000 Ft-ba, a berendezett változat pedig 242.000 Ft-ba került.²¹ A korabeli viszonyok között teljes joggal nevezték ezeket luxuslakókocsinak.²²

A Farmer Famíliá lakókocsi szerelése Dunakeszin

1985-ben a népszerű utánfutócsalád gyártása veszélybe került, az Alagi Állami Tangazdaság és a többi szövetkezet tiltotta az utánfutópiacot. Míg korábban évente több mint ezer darab kelt el csak az F-250-esből, addig 1985-re ez a szám – az engedélyes kiadás ellenére – visszaesett 150-re.²³

Az utánfutógyártás vége nem sokat váratott magára. 1987-ben már azért emelte ki az AÁT-t a pénzügyminiszter, mert sok lábon álló, a piaci változásokra gyorsan reagáló állami gazdaság. „Ahol nem riadnak vissza a veszteséges ágazatok megszüntetésétől sem. Így váltotta fel például az utánfutók gyártását a fémtermékek és műanyag alkatrészek előállítását.”²⁴

Az alagi utánfutók gyártása nem tartott tíz évig. Bár több mint harminc éve leálltak a Farmerek gyártásával, olykor még ma is fel-felbukkan egy-két eladó példány.

Egy 2012-es hirdetés az alkupiac.hu-n

14 Esti Hírlap, 1982. április 6. [5].

15 Elkelt már az ezredik is. In: Pest Megyei Hírlap, 1982. április 9. 5.

16 L. Zs.: Egyedül nem megy... Kooperálni kell. In: Pest Megyei Hírlap, 1982. március 3. 3.

17 Almási István: A vevőhöz igazodva. In: Népszabadság, 1982. november 12. 5. Lásd még: Egységcsomagban. Utánfutók – házilag. In: Pest Megyei Hírlap, 1982. december 12. 8.

18 Almási i.m. és lásd még: Kiegészítő tevékenységből. Másfél milliárd. In: Pest Megyei Hírlap, 1982. december 7. 1.

19 Érdeklődők és vásárlók. In: Pest Megyei Hírlap, 1983. június 17. 5.

20 Farmer Famíliá. Az első hazai lakókocsi. In: Pest Megyei Hírlap, 1983. szeptember 2. 5.

21 Lakókocsik a majorból. A kereslethez alkalmazkodnak. In: Pest Megyei Hírlap, 1983. október 28. 5.

22 F. Z.: Pest megyei termelőszövetkezetek a vásáron. Nyereséget hozó munkaalkalom. In: Pest Megyei Hírlap, 1983. szeptember 22. 3.

23 S. T. F.: Gyártás rendelésre. Alagi utánfutók. In: Pest Megyei Hírlap, 1985. december 31. 6.

24 A kibontakozás halaszthatatlan. In: Pest Megyei Hírlap, 1987. június 26. 4.

KEREKES DÓRA

Dr. Bayer Emil

Alag első községi orvosának portréja

„A történelem megörökíti az utókor számára az idők eseményeit. Minden generációnak kötelessége arról gondoskodni, hogy a majdani történelem lapjai elmesélhessék, miként és hogyan sáfárkodott, és viszont ha nem is kötelessége, de legalább illik, hogy tudja ő is, miként cselekedtek elődei.” – írta dr. Bayer Emil A 25 éves Alag nagyközség közegészségügyének történetéből című kézírata kezdősoraiban.¹

Alag első községi orvosáról bőven van mit mesélnie a történelem lapjainak. Élete nagy része ide, e fiatal (és mégis öreg) településhez kötötte, ahol 1919. január 11-én kapta meg orvosi állását az akkor 29 éves Bayer Emil.² Az önálló alagi községi orvosi állás rendszeresítésére a település 1913-ban már kísérletet tett, saját költségvetésének terhére. A Belügyminisztérium ugyanis nem látta szükségesnek egy önálló orvosi állás létesítését úgy, hogy Dunakeszin volt községi orvos, dr. Cseresnyés Ernő személyében.³ A Magyar Lovaregylet és az Úrlovasok Szövetsége, mint Alag község legnagyobb adófizetői az orvos éves fizetésének egy-egy negyedét vállalták, a Lovaregylet egy négyszobás, kényelmes villalakást is felajánlott neki. Ennek fejében az orvosnak a versenyüzem számára díjtalanul kellett gyógyító tevékenységet végeznie. Fizetését magas összegben, évi 4000 koronában határozták meg, ami a korabeli pályakezdő községi orvosok fizetésének majdnem háromszorosa volt, ugyanakkor korpótlékot nem kapott volna.⁴ A vármegye ugyan 1914-ben jóváhagyta a községi orvosi állás rendszeresítését, betöltésére azonban a kirobbant első világháború miatt csak 1919-ben került sor, amikor is dr. Bayer Emilt választották Alag első orvosává.⁵

Bayer 1890-ben született Aradon, erdélyi szász családban.⁶ Az édesapja hamar elhagyta a családot, a két fiút, Emilt és öccsét édesanyjuk, a helyi zenekonzervatóriumban dolgozó tanárnő nevelte.⁷ Elemi és középiskoláit szülővárosában végezte, ahol az Aradi Magyar Királyi Állami Főreáliskola tanulójaként 1908-ban tett érettségi vizsgát.⁸ Ezt követően felvételt nyert a Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem Orvostudományi Karára.⁹ Az egyetemi évek alatt sokat nélkülözött, de eredményesen végezte tanulmányait. Mindvégig a Budapesti Önkéntes Mentőegyesületnél dolgozott, tevékenységét itt is kiválóan végezte: 1911-ben dicséretben részesült.¹⁰ Végül sebészi szakképesítést szerzett.

Az első világháborúban orvosként frontszolgálatos volt, kétszer meg is sebesült.¹¹ 1915-ben és 1916-ban a budapesti honvéd helyőrségi kórházban teljesített szolgálatot,¹² 1917. március 24-én főorvossá léptették elő.¹³ 1918-ban „a cs. és kir. 8. boszniai-hercegovinai gyalogezrednél beosztott, a Zita királyné honvéd helyőrségi kórház állományába tartozó tartalékos főorvos” volt.¹⁴ 1918. július 20-án eljegyezte Szegeden Teichmann Stefániát, akit nem sokkal később feleségül is vett.¹⁵ Házasságukból öt gyermek született, közülük három, Emil (1919–2018), Stefánia (1923–2006) és Mária érte meg a felnőttkort.¹⁶

Társadalmi szerepvállalása

Az energikus, kora orvostudományában jártas, sokrétű ismeretekkel és harctéri tapasztalatokkal is rendelkező Bayer doktor nagy nyereség volt a település számára. A következő évtizedekben Alag megbecsült polgára, számos társadalmi szervezet tagja lett. Itteni pályafutását megelőzően, már 1914-től tagja volt az önkéntes tűzoltóságnak, később Alagon annak parancsnoki tisztét is betöltötte. Több tűzoltóversenyen

1 Dr. Bayer Emil: A 25 éves Alag nagyközség közegészségügyének történetéből. (kézirat) Révész István Helytörténeti Gyűjtemény (RIHGY), Eredeti Iratok 14., Történeti Dokumentumok, TD 2020.287.1. fol. 8r

2 RIHGY TD 2020.287.1. fol. 10r; Orvosválasztás Alagon. In: Pesti Napló, 1919. január 16. 70.

3 Lévai Tibor: Önálló orvosi állás rendszeresítése Dunakeszin. In: Dunakeszi Helytörténeti Szemle, 2015/1. sz. 9.

4 RIHGY TD 2020.287.1. fol. 10r

5 RIHGY TD 2020.287.1. fol. 10r

6 Rexa Dezső: Dunamenti nyaralóhelyek. Bp., 1934. 262.

7 Bayer Emil, (íj.): Emlékeim a II. világháború előtti Dunakeszről és az akkor még önálló Alag községről. In: Kézírtas történelem. Összeáll. Csoma Attila. Dunakeszi, 2011. 128. (Lapok Dunakeszi múltjából)

8 Az Aradi Királyi Főgimnáziumnak 1904/1905. iskolai évről szóló értesítője. Közzé teszi Burián István igazgató. Arad, 1905. 75. Bayer Emil itt 5. osztályos tanulóként szerepel.

9 A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem almanachja az MCMIX–MCMX. tanévre. Bp., 1910.

10 A mentők közgyűlése. In: Pesti Hírlap, 1911. március 26. 37.

11 Hírek a sebesültekről és betegekről. Nr. 17. 1914. szeptember 30. 5.; Hírek a sebesültekről és betegekről. Nr. 417. 1915. június 12. 8.

12 Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 1915. augusztus 23. 1273.; Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 1916. szeptember 9. 2293.

13 Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 1917. március 24. 686.

14 Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 1918. szeptember 14. 3795.

15 Pesti Hírlap, 1918. július 20. 7.

16 Bayer Emil gyászjelentése, 1948. január 26. <http://hdl.handle.net/20.500.12346/326711> (A letöltés ideje: 2022. május 30.)

vett részt az alagiakkal.¹⁷ 1932-ben Erdélyi Lóránt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei alispán „dicsérő elismerésben részesítette a tűzoltás és a tűzvédelem terén kifejtett önzetlen, értékes munkásságáért”,¹⁸ majd 1939-ben a Belügyminisztérium a 25 éves szolgálatért járó díszéremmel jutalmazta.¹⁹ Tagja volt az Alagi Egyházközségi Tanácsnak,²⁰ részt vállalt a Szent Imre-templom építésében is. Orvosként tudta, mennyire fontos az egészséges életmód, a sport. Oszlopos tagja volt az Alagi Tennis Egyletnek,²¹ az 1914-ben alakult Alagi Sport Club orvosaként is tevékenykedett.²² A Dunakeszi-Alagi Polgári Fiúiskola iskolaorvosaként egészségtant is oktatott az intézményben 1927 és 1930 között.²³ 1930-ban „fokozottabb kímélést igénylő betegségéből kifolyólag nov. 10 én az egészségtan tanításáról lemondott”.²⁴ Érdeklődése igen széles körű volt, nem korlátozódott az orvostudományra. 1926 és 1933 között tagja volt a Magyar Numizmatikai Társulatnak, illetve méhészettel is foglalkozott. Alapítója és alelnöke lett az 1930-ban megalakult Magyar Tátra Klubnak, a Tátra- autótulajdonosok egyesületének. A klub célja – ahogyan azt Bayer az alakuló ülésen kifejtette – „a Tátra-tulajdonosok sport, társadalmi és turisztikai együttműködésének” biztosítása volt.²⁵

Az orvos

Alagon a mindmáig orvosi rendelőként működő Fóti út 35. sz. (akkoriban: Fóti út 1. sz.) alatti házban élt családjával. Itt működött rendelője is. Édesanyját is magához vette, aki – fiatalabbik fia korai halálát követően – egyedül élt Aradon.

Bayer Emil tagja volt az orvosi szakmai szervezeteknek, így a Kecskeméti Orvosi Kamarának, amelyhez ebben az időszakban Alag község tartozott; valamint a Budapesti Királyi Orvosegyesületnek is. Már 1920-ban rendelkezett telefonkészülékkel,²⁶ így az alagi versenypályáról, amelynek

szintén orvosa volt, bármikor riasztani tudták. Később a káposztásmegyeri lóversenypályán is teljesített pályaorvosi szolgálatot, ahogyan Dunakeszi-Műhelytelepen is.²⁷

A korabeli orvostudomány jeles képviselőjét tisztelhetjük Bayer Emil személyében. Alag község és az itt élők közegészségügyi fejlődését itteni, majd 30 éves körorvosi pályája során mindvégig szívén viselte. A kor népbetegsége, a tuberkulózis Dunakeszit és Alagot sem kímélte. Mivel a két településnek szoros kapcsolata volt Budapesttel, lakosok, cselédek, munkások érkeztek onnan, az 1910-es és 1920-as években magas volt a tbc-s betegek részaránya. Bayer Emil megfigyelései és statisztikái szerint Dunakeszin négy-ötször akkora volt a megbetegedések előfordulása, mint Alagon. Ezt az utóbbi település magasabb tengerszint feletti fekvésével, az ottani állandó légmozgással, a nagy telkeken szellősen épített házak révén kialakult településszerkezettel, továbbá a betegség megelőzésével kapcsolatos fontos szempontként, az alagiak magasabb iskolai végzettségével, tanultságával magyarázta.²⁸

Hosszas előkészületek és pénzgyűjtés után 1927-ben herceg Odescalchi Béla (1890–1953),²⁹ a Magyar Lovaregylet akkori elnöke anyagi támogatást biztosított a régi alagi temetőben (ma Fóti út 99.) egy kápolnaszerű ravatalozó felépítésére, „melynek első helyisége a betón padlójú 5 x 5 méteres ravatalozó; ebből a háttérben kis ajtón át jutunk egy szintén tágas, két oldalról világított és fűthető 3 x 5 méteres bonczoló szobába, melynek közepén betónból öntött bonczasztal áll, középen lefolyóval, csatonázva, vízvezetékkel.”³⁰ Az Alagon elhunytak halálának megállapítása érdekében rendszeresen boncolás zajlott a kis teremben. Nem lehetett ez könnyű akkor, amikor – területi érintettsége okán – Bayer Emil a Horthy-korszak egyik legvéresebb bűnesetének, a Bognár-gyilkosságnak orvosszakértője lett. 1933. december 28-án reggelre Berta La-

17 Képes Pesti Hírlap, 1929. október 16. 4.

18 Magyar Távirati Iroda, Napi Hírek, 1932. április 1.

19 Budapesti Közlöny, 1939. március 4. 1.

20 Lőrincz Róbert: Az Alagi Egyházközségi Tanács. In: Dunakeszi Helytörténeti Szemle, 2015/1. sz. 1.

21 Lőrincz Róbert: Alagi Tennis. In: Dunakeszi Helytörténeti Szemle, 2015/2. sz. 1.

22 Nemzeti Sport, 1930. október 5. 2.

23 A Dunakeszi-Alagi Nyilvános Magán Polgári Fiúiskola értesítője (az iskola fennállásának első évében) az 1927–28. iskolai évről. Közli: Hegyeshalmi Halassy Károly. Újpest, 1928. 7., 8.; A Dunakeszi-Alagi Nyilvános Magán Polgári Fiúiskola értesítője (az iskola fennállásának negyedik évében) az 1930–31. iskolai évről. Közli: Weber Mihály. Újpest, 1931. 5., 9.

24 A Dunakeszi-Alagi Nyilvános Magán Polgári Fiúiskola értesítője (az iskola fennállásának negyedik évében) az 1930–31. iskolai évről. Közli: Weber Mihály. Újpest, 1931. 5.

25 Megalakult a Magyar Tátra Klub. In: Újság, 1930. május 11. 42.

26 A budapesti és a környékbeli magyar kir. távbeszélő-hálózatok előfizetőinek és nyilvános állomásainak betűrendes névsora. Bp., 1920 május. 587.

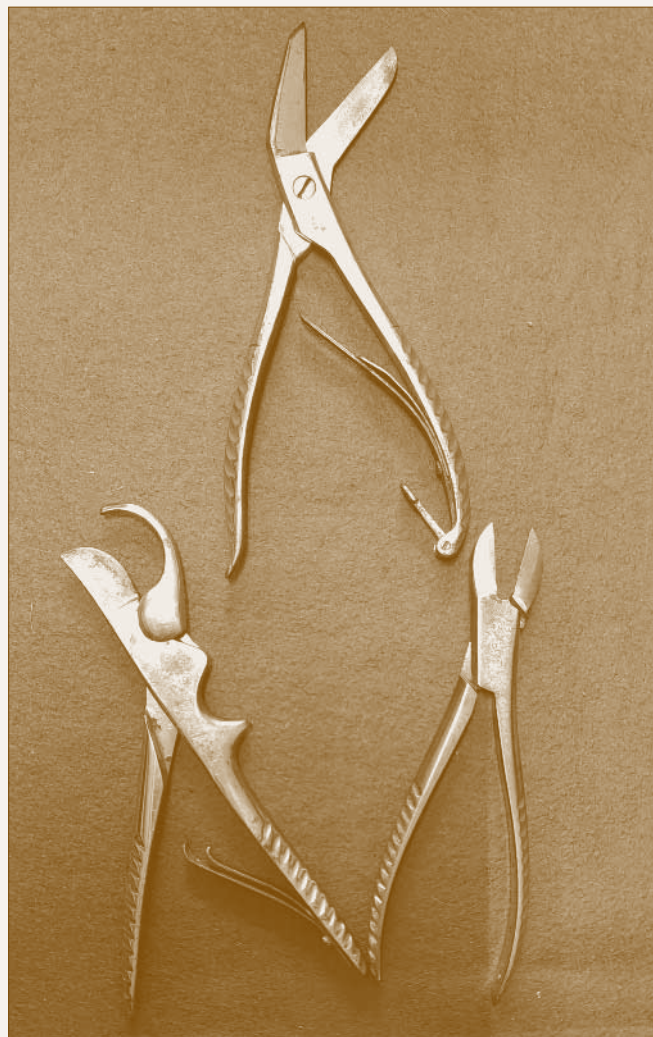
27 Rexa i.m. 262.

28 Dr. Bayer Emil: A 25 éves Alag nagyközség közegészségügyének történetéből. (kézirát) RIHGY TD 2020.287.1. fol. 9r

29 Róla bővebben ld. Kerekes Dóra: Egy lovagias ügy. In: Dunakeszi Polgár, 2021/11. sz. 23.

30 Bayer Emil, dr.: Ismét tíz esztendő Alag község közegészségügyének történetéből. (1921–1931). (kézirát) RIHGY Eredeti iratok 14. Történeti dokumentumok, TD 2020.287.4. fol. 4.

jos alagi lakos házőrző kutyáját megmérgezték, majd kislát a ház melletti mellékhelyiségben egy térdből levágott emberi lábat talált. Berta azonnal értesítette a csendőrséget, a kiérkező hatóság pedig további megcsonkított testrészekre bukkant. Így kezdődött Alag (és a 20. századi Magyarország) egyik legvéresebb bűnesete, amelyet Bognár Istvánné követett el, férje, Bognár István hentes és mészárosal szemben. A csendőrök először a boncterembe vitték a fellelt testrészt, és Bayer Emilt kérték, azonosítsa, hogy férfi vagy nő-e az illető.³¹ „Reggel nyolc órakor beteghez mentem, – mondja dr. Bayer Emil. – [...] Utánam üzentek s megmondták, hogy borzalmas gyilkosság történt. Kimentem a helyszínre, kitisztítottam a szennygödört s akkor megtaláltuk a véres medencerészt. Prakszisomban még ilyesmi nem fordult elő, az első impresszióm az volt, hogy helybeli nem követhette el a gyilkosságot. És ismerem a lakosságot, ezek az emberek képtelenek ilyesmit csinálni.”³² Bayer doktor azonban tévedett. Bár Bognárné eleinte konzekvensen tagadta tettét, majd pedig sokáig arra hivatkozott, hogy hirtelen felindulásból követte el a szörnyű cselekedetet, a nyomozók bebizonyították, hogy előre eltervezett, rettentő módon kivitelezett gyilkosságról volt szó.³³ Bayer Emil jól ismerte a házaspárt, nem laktak messze az orvos házától. A per során többször is tanúskodnia kellett.

1927 végén megkezdte működését az Országos Közegészségügyi Intézet Külső Munkák Osztálya, kettős feladatkörrel. Az egyik az általános egészségvédelem szervezeti rendszer tesztelésére szolgáló mintajárás-akció beindítás volt.³⁴ 1929-ben Alag és Dunakeszi mintajárás lett, ezzel egészségügyi intézményrendszerük fejlesztésére is nagyobb figyelem irányult. Ennek következtében a teljes lakosság egészségügyi állapotát felmérték, majd dr. Hajagos László tisztiorvos vezérletével, két védőnő segítségével a Dunakeszin felállított központi rendelőben megkezdődött az itt lakók egészségügyi gondozása. A rendelőt Alag és Dunakeszi – népességszámuknak megfelelő arányban – tartották fenn. A prevenció körébe tartozott, hogy az elemi iskolás gyermekek rendszeres, intézményben történő szűrése is megkezdődött, róluk egészségügyi törzslap készült. A kétséges eseteket röntgenre, szakorvosi ellátásra küldték.³⁵ Ekkor indult meg a két településen a várandós nők és a csecsemők rendszeres szűrése, továbbá a védőnők családlátogatása is. Nem sokkal később „megjelenik vándor-felszerelésével az iskolai fogorvos is” Alagon, aki helyben elvégezte azokat a kezeléseket, amelyeket tudott, illetve esetenként írásban értesítette az iskolán keresztül a szülőket további kezelések szükségességéről.³⁶ 1931-re olyan mértékben megnőtt Dunakeszi és Alag lakossága, továbbá az orvoshoz

31 Bűntényből eredő hullarészeket találtak egy alagi ház udvarán. In: Magyar Hírlap, 1933. december 29. 3.

32 Mit mond Bayer községi orvos? In: Az Est, 1933. december 31. 4.

33 Kerekes Dóra: A hentes mészárosa. In: Dunakeszi sztorik. Szerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, 2020. 86.

34 Kiss László: Egészség és politika – az egészségügyi prevenció Magyarországon a 20. század első felében. In: Korall, 17. sz. (2004. szeptember) 119.

35 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 6.

36 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 7.

járás hajlandóság, hogy ettől kezdve a korábban felállított közös szűrőrendelő csak a dunakeszi betegeket fogadta, míg Alagon új rendelő nyílt, Bayer Emil vezetésével,³⁷ aki a lakosság szűrővizsgálatait, fogászati ellátását is elvégezte.

A Magyar Lovaregylet támogatásával Bayer Emil egy négyágyas betegszobát épített a rendelő mellett, hogy a pályákon megsérült, a telepeken, legényszobában lakó alkalmazottak jobb körülmények között gyógyulhassanak fel sérüléseikből.³⁸

Bayer eközben tudományos tevékenységet is folytatott: egyetemi éveit követően folyamatosan publikált a korabeli szaklapokban (*Budapesti Orvosi Újság, Gyógyászat, Jó Egészség*), amelyekben a kuruzslás, a fiatalok egészséges nemi fejlődése, a szülők gyermekük egészsége iránti felelőssége, a fertőzések elkerülésének módjai voltak a központi témák.³⁹ Különösen nagy érdeklődést tanúsított az orvosi etika kérdésköre iránt, számos nyomtatott vagy kéziratban fennmaradt tanulmányt írt e tárgyban.⁴⁰ 1937-ben jelent meg könyve a magánorvosi és hatósági orvosi bizonyítványok kiállításának kérdéseiről.⁴¹

Bayer Emil a lakosság egészségügyi felvilágosítását is kiemelten kezelte. Maga is tartott rendszeresen előadásokat – még a magyar rádióban is – fontos közegészségügyi kérdésekről (pl. a tuberkulózisról, a gyermekági lázról, a spanyolnátháról, a halott kezeléséről stb.), így nagy örömmel vette, amikor 1927-ben megnyílt Alagon az Egészségügyi Reformiroda Propagandaközpontja. A havonta érkező dr. Pollerman Artúr miniszteri tanácsos vetítógépet is hozott magával, előadást tartott, majd a témához kapcsolódó filmet vetített le az egyre nagyobb számú érdeklődőnek.⁴² „Hogy a munka, amit végezett, mily áldásos és hasznos volt, azt a falu orvosa tudja legjobban megítélni. Nap-nap után tapasztalható a betegek és hozzátartozók körében közegészségügyi kérdésekben a laikus felfogásának kifinomulása, a babona elhomályosodása, a higiénia iránti érzék felkeltése.”⁴³ – írta Bayer.

A második világháborút Bayer Emil Alagon élte át, 1944. december közepéig, a front településre érkezéséig itt maradt. Ekkor Budapestre utazott, ahonnan a német erők már nem engedték vissza. A főváros felszabadításakor szovjet hadifogságba esett, ahonnan csak 1945 telén tért haza. Ismét munkába állt, de egészsége megromlott. 1947-ben súlyos műtéten esett át, amiből már nem tudott felépülni: 1948. január 26-án, 58 éves korában halt meg.⁴⁴ Bár gyászjelentése szerint temetése a Far-

kasréti temetőben volt,⁴⁵ sírja Alagon, a mai Köztető régi részében áll. Ugyanebben a sírban nyugszik az 1919-ben, valamint 1921-ben meghalt két újszülött gyermeke, továbbá a 2018-ban elhunyt fia, ifjabb Bayer Emil is. A mögötte lévő sírhelyen édesanyja, özv. Bayer Emilné sz. Bettelheim Ida, felesége, özv. Bayer Emilné sz. Teichmann Stefánia, lánya, Appel Béláné sz. Bayer Stefánia és annak férje, Appel Béla lelt örök nyugalomra.

Egykori háza és orvosi rendelője falán, a Tóth Mariska Hagyományörző Alapítvány jóvoltából 2010 óta tábla őrzi az első községi orvos emléket. Iratainak nagy része a Semmelweis Orvostudományi Múzeum, Könyvtár és Levéltárban található. Személyes tárgyai a Révész István Helytörténeti Gyűjteménybe kerültek.

A Bayer Emil orvosi eszközeit ábrázoló fotókat a szerző készítette a Révész István Helytörténeti Gyűjteményben. A Bayer-sírról készült fénykép Lőrincz Róbert felvétele.

37 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 8.

38 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 10.

39 A háborús prophylaxisról. In: *Budapesti Orvosi Újság*, 1916. március 9. 73–75.; A malária elleni védekezés. In: *Budapesti Orvosi Újság*, 1916. június 15. 185–187, 194–195.; A várandós nők spanyolláza. In: *Jó Egészség*, 1918. november 1. 165–166.; Ethikai orvosképzés. In: *Budapesti Orvosi Újság*, 1932. szeptember 22. 911–912.; Az orvosi reklám. In: *Gyógyászat*, 1932. szeptember 25. 596–597.; A kuruzslás kérdése ethikai megvilágításban. In: *Budapesti Orvosi Újság*, 1933. január 5. 23.

40 Kéziratban maradtak fenn következő munkái: *Az orvosi etikáról* (1929); *Etika és a pénztár-orvosi gyakorlat* (1930); *A hippokratesi eskü* (1931); *Ethikai orvosképzés* (1932); *Az orvos, a beteg és a hála* (1934); *Az orvosi titoktartás kérdése külföldi összehasonlításban* (1934); *Az orvosok jogai és kötelezettségei a magyar törvényhozás szerint* (1935); *Orvos-ethikai törekvéseink az utolsó 50 év alatt, 1882–1932*.

41 Bayer Emil, dr.: *A magánorvosi és hatósági orvosi bizonyítványok kiállítása*. Kiadta: Novák Rudolf és Társa, Bp., 1937.

42 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 5.

43 RIHGY TD 2020.287.4. fol. 6.

44 Csoma Attila–Lőrincz Róbert: *Az alagi öreg temető*, 2. rész. In: *Dunakeszi Helytörténeti Szemle*, 2010/2. sz. 6.

45 Bayer Emil gyászjelentése, 1948. január 26. <http://hdl.handle.net/20.500.12346/326711> (A letöltés ideje: 2022. május 30.)

SZÁRAZ GYÖRGY

1921. június 19-én az alagi lóversenypályán futották az első Magyar Derby-t

A magyar lóversenyzés 1827. június 6-án Pesten, az Üllői úti síkon indult máig tartó hosszú útjára. A telivérek hazánkban gróf Széchenyi István kezdeményezésére futottak versenyeken. Az egyik barátjához írt levelében Széchenyi beszámol róla, hogy Pest polgárai körében milyen nagy érdeklődést váltott ki az első versenynap: *„a pályán 25000 ember volt kint, a lakosság minden rétegéből, nemkülönben 3000 kocsi, részben magánfogat, részben mindenféle jármű.”*

A megnyitó után minden évben tavaszi és őszi ún. meetin-geket (versenyeket) rendeztek. Az 1848/49-es szabadságharc után egy rövid ideig (1849–1851) szüneteltek a versenyek, majd Ferenc József hathatós támogatásának köszönhetően újraindult a lóversenyzés hazánkban. Lényeges változás a kiegyezés körüli években történt, amikor az angol mintára kiépített lóversenytechnikánk olyan világraszóló eredményeket ért el, mint Kisbér 1876-os Epsom Derby-győzelme, majd Kincsem 1878-as sikere a Goodwood Cup-ban, amely a világ figyelmét a magyar lóversenyügy felé irányította.

Ezen időszaknak több kiváló tehetségű magyar ló-sportszakértője volt, mint például gróf Esterházy Miklós (1839–1897), a tatai várúr, briliáns lovas és tenyésztő, remek versenytechnikus. Az ő közreműködésével alakult meg 1867-ben az Österreichische Jockey-Club, amelynek első elnöke lett. Kezdeményezésére 1868-ban kiúrták az Osztrák–Magyar Monarchia első Derby-jét.

Az évenként egyszer megrendezett Derby a legértékesebb trófea a Turfon. Az ebben a futamban nyerő ló nyakába kék szalaggal díszített babérkoszorút helyeznek, utalva az 1350-ben Angliában alapított Kékszalagrend tagjainak térden viselt galandjára. Az első ilyen futamot 1780-ban futották Epsomban. A verseny létrehozásán két angol úr, Charles Bunbury és Lord Derby szorgoskodott. Kidolgozták a feltételeket: 3 éves ménnek és kancának indulhatnak, 1 mile 4 furlong (cca. 2400 méter) távon, május első hetében (a Szentháromság vasárnapja utáni szerdán) Epsomban. Megállapodtak abban, hogy a futamban győztes ló kapja a díjat, a vesztesről pedig elnevezik a versenyt. Mivel Bunbury lova, Diamond győzött, így Lord Derbyről nevezték el a futamot, amelyet a következő évben, 1781-ben már Epsom Derby néven futottak. Ez lett a galoppsport legrangosabb versenye, immár több mint 240 éve. Később minden olyan ország, ahol lóversenyeket rendeznek, követte az angol mintát.

1868-ban tehát a Monarchia is elindította a saját Derby-jét. A bécsi Praterben felépített új császári lóversenypályán – amely a kor legelőkelőbb lóversenytere volt –, Freudenauban megrendezték az első ilyen futamot. A futtatók, a turf szakértői, nemkülönben a versenylovak többnyire magyarok voltak. Sőt, a tribünön is sűrűn hallatszott magyar szó. A Monarchia első Derby-jén nyerő Wissehrad résztulajdonosa gróf Széchenyi István fia, Széchenyi Béla volt.

A pesti lóversenyzés a millenniumi években felvirágzott, Európa élmezőnyéhez tartozott. A századforduló utáni évtizedekben azonban romlott a helyzet: kitört az első világháború, meghalt lóversenyzésünk nagy mecénása, a király, Ferenc József, felbomlott a Monarchia és a trianoni békeszerződés is bénítólag hatott az országunkra. A versenyüzem – önálló

magyar versenyprogrammal – elvált az osztráktól. A Magyar Lovaregylet 1921. június 9-ére kiírta az első Magyar Derby-t Alagra. Azért Alagra, mert még 1919-ben, a vörösuralom alatt „a téboly vörös ekéje tökkáposztás boldogításával” felszántotta a városligeti pálya gypét. Szerencsére Pest északi szomszédságában már évtizedek óta működött az alagi tréningközpont és lóversenypálya, amely lehetővé tette a versenyzés folyamatosságát.

1890-ben a Magyar Lovaregylet megvásárolta a közigazgatásilag Dunakeszihez tartozó Alagpusztát. Az elnök, gróf Batthyány Elemér vezérletével kiépítették a tréningközpontot: istállót, tréningpályákat, lóversenytér, vízművet, lovaregyleti fogadót (Pavilon), az angol kolónia (trénerek, zsekék) villanegyedét. Alag 1910-ben önálló község lett. 1950-ben újra Dunakeszibe olvadt, nevét veszítette, de alapítása óta folyamatosan a magyar lóversenyzés elsőszámú tréningközpontja maradt a mai napig és remélhetőleg a jövőben is.

Alagon 1896-ban – a Millennium évében – megnyitották az új, a vasúttal párhuzamos lóversenypályát, amelynek volt 2400 méteres távja. Gróf Batthyány Elemér előrelátásának köszönhetően tehát 1921-ben rendelkezünk olyan pályával, ahol Derby-t is lehetett rendezni.

Az árnyas alagi pálya egy részlete 1921-ben

1921 tavaszán elindult a felkészülés a kora nyárra kiírt Derby-re. A későbbi győztes Vatiniusnak is megkezdtek a tréningjét Alagon, az angol Hitch György (1868–1954) idomár felügyelete alatt. A telivérsportban nagy jelentősége van a lovak pedigréjének, annak, hogy milyen képességűek voltak a felmenőik. Vatinius apja a sárga mén Horkay, dédapja pedig az 1875-ös Epsom Derby nyerője, Galopin volt. Utóbbi futtatója egy Angliába szakadt magyar, herceg Batthyány Gusztáv (1803–1883), az angol Jockey Club tagja volt. A herceg azon kevesek közé tartozott, akik nem angolként Epsom Derby-t tudtak nyerni. Vatinius anyja, a Vosges nevű kanca, a szögsárga Kincsem családjából származott. Vatinius a kitűnő képességű ősök sárga színét is örökölte.

Vatinius tenyésztője a szobi fakereskedő Luczenbacher Pál fia, az 1853-ban született Miklós volt, aki szenvedéllyel rajongott a telivérekért és a lóversenyzésért. Már fiatalon Kozma Ferenc, a kitűnő lótenyésztő mellett dolgozott a Földművelésügyi Minisztériumban tanácsosi szerepkörben; a telivérténysztés volt a feladata. Többször járt Angliában, ahol számtalan nagy versenyen volt jelen, az árverések rendszeres látogatója volt. Az egyik ilyen alkalommal, 1889-ben az ő választásával került hazánkba a Morgan nevű fedezőmén, amely két évtizedig kiváló egyedeket adva emelte a magyar lótenyésztés színvonalát. Morgan – utódaiban – a mai napig él a hazai tenyésztésben.

Luczenbacher Miklós mint futtató is megjelent a turf-on. Az akkori időkben szokás volt, hogy azok a tulajdonosok, akik nem akarták felfedni személyüket, álnév alatt futtattak. Luczenbacher Lovaregyletnél bejelentett neve a C. Wood volt, amelyet azért választott, mert Angliában Epsomban, Ascotban és Newmarketben látta lovagolni Charles Woodot, aki az 1800-as évek második felének legendás zsokéjaként háromszor nyert Epsom Derby-t. A lóversenyen a zsokék színes dresszben ülnek nyeregbe, öltözkük a futtató színeit jelzi. Lutzenbacher Miklósnál ez a zöld test fehér csíkkal, valamint zöld sapka volt. E színekben ült *Vatinius*ra Nagy Géza (1898–1947) is 1921. június 19-én az alagi ringben. Nagy első győzelmét még 1913-ban aratta, majd rövidesen keresett és ismert nevű lovas lett. Számos jelentős versenyt (Austria Díj, Osztrák Derby, Millenniumi Díj, Trial Stakes és Kanca Díj) nyert meg itthon és külföldön egyaránt. Alagon hunyt el, sírja az alagi öreg temetőben található.

De térjünk vissza az első Magyar Derby-hez, amelyen a Hitch György edzette *Vatinius* toronymagas favoritnak számított. A sárga mén az utolsó pillanatban megvált legnagyobb riválisától, a lejelentett *Mamlasztól*, így *Korom* és a két kanca, *Bocula* és *Pacific* tűntek a legerősebb ellenfeleknek. Őket a bukmékek 6:1-hez adták, ami győzelem esetén hat-szoros pénzt jelentett a rájuk fogadóknak. *Vatinius* „2 reás” favorit volt, aki megjátszotta 10-ért, csak 5-öt kapott. Viszont a bukméker győzelem esetén visszaadja a megtett pénzt is, tehát összesen 15-öt. Ez azt jelentette – hogy mint minden legesélyesebb lónál – csak sok pénzzel lehetett nagyobb összeget nyerni.

A zöldligetes alagi pálya egyik legizgalmasabb színfoltja a bukmékek állványa (az ún. bookmaker-ring) volt. A bukmékek bizonyos esélyek alapján kínálnak fogadást az emberek számára, majd az esélyek alapján fizetik ki a fogadókat, amennyiben azok nyertek. Az esélyeket (más néven oddsokat) a bukmékek határozzák meg. Nagy tömeg és hatalmas zsivaj vette körül őket, különböző oddsok repkedtek a szélben, minden bukméker a saját oddsával próbálta fogadásra bírni a játékosokat.

Az alagi bukméker-ring egy részlete 1921-ben

A két jó esélyű, de végül helyzetlenül futó kancán (*Boculán* és *Pacificon*) olyan zsokékiválóságok ültek, mint Esch Győző és Pretzner Imre. Esch Győző később az alagi Főti út elején lévő szép kúriában lakott, amelyet herceg Festetics Taszilótól kapott, miután *Cagliostro* nevű lovával 1934-ben megnyerte a Magyar Derby-t. Pretzner Imre, az 1921-es év legtöbb győzelemmel büszkélkedő championja

nemcsak zseniális zsoké volt, hanem az alagi közösség legadakozóbb polgára is. A Batthyány Elemér utcai házában ma fogorvosi rendelő működik. Nem messze tőle, a Királyhágó és a Csomádi út (ma Kossuth Lajos utca) sarkán lévő széptornyú villában a regnáló lovaregyleti elnök, herceg Odescalchi Béla lakott.

Az első Magyar Derby napján már délelőtt a Nyugati pályaudvar előtt gyülekezett a tömeg. Az alagi pályabelépőt már ott meg lehetett venni. Tömött kocsikkal indultak a különvonatok a közeli Alag felé. A versenytéren több mint tízezer ember gyűlt össze, akik hevesen szurkolva nézték végig az első Derby-napot. Mindenki meglegedésére a favorit *Vatinius* nyert. A közönség – mivel tájékozott volt a sárga mén esélyeiről – „erősen fogadta”. Így miután kiszurkolták a győzelmét, szinte mindenki nyerő tikkett lobogtatott a kezében. A jó hangulatú délutánon nemcsak a közönség tagjai, hanem a vízárús fiúk is jól jártak, mivel rekkenő meleg volt aznap Alagon. Mire bealkonyodott, a jókedvű közönség elindult hazafelé, de most nem tömte meg a Pestre induló különvonatokat. Sokan betértek a Lovaregylet alagi szállójába, a Pavilonba, és ott éltették *Vatiniust* és múltatták hajnalig az időt.

Luczenbacher Miklós vezeti *Vatiniust* a Derby-győzelem után.
A nyeregben Nagy Géza

Négy éven keresztül Alagon rendezték meg a Magyar Derby-t. 1924-ben *Oskar Anton* győzelmével fejeződtek be az itteni futamok. 1925-ben felépült az új pesti pálya, a mai Kincsem Park és ettől kezdve ott futották a versenyeket. Volt még egy időszak, amikor 2000 és 2003 között a pesti pálya átépítése miatt újból Alagra került a versenyzés, ekkor három Derby-t futottak itt le. Ebből is látszik, hogy Alag a magyar lóversenyzés örök megmentője.

2022. július 3-án immár a 100. Magyar Derby-t rendezik, amelyet nagy várakozás előz meg. Remélhetőleg sokan (köztük sok dunakeszi is) kilátogatnak ezen a nyári vasárnapon a budapesti Kincsem Parkba.

Források:

Starttól a célig. Szerk. Krúdy Gyula és Pálmai Henrik. Bp. 1922.
Gr. Erdődy Rudolf: *Magyarországi lófuttatások 1814–1942.* Bp. 1942.
Magyar Turfkrónika a volt Monarchia összes pályáiról 1921. Szerk. Ősi Kornél. Bp. 1922.
Turfbuch für 1907. Szerk. Victor Silberer. Bécs, 1907. Első kötet.

VARGA ISTVÁN JÓZSEF

Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története

11. rész, 1960–1965

1960. január 15-én tartották a hatvanas évek első presbiteri gyűlését, amelyen Deák Pál gondnok, Balogh Zsigmond pénztáros, dr. Juhász Péter, Szabó Lajos, Liptai István, Szép Károly, Barsi Lajos presbiterek és Balla István lelkész vett részt. A még az előző évben 16 főre bővített presbitériumba május 19-én új pót-presbitereket javasoltak dr. Lamperth Zoltán, id. Csomós Ferenc, Györkös Lajos és Somogyi Dezső személyében. A június 19-i közgyűlésen mindannyiukat megválasztották. Augusztus 15-én Szabó Lajos bejelentette, hogy családjával együtt Budapestre költözik, így lemond presbiteri tisztségéről. A posta főfelügyelőként dolgozó Szabó kifejtette: „A hivatalos kötelességem teljesítése után legyen szabad igaz magyar szívem szerint elbúcsúzni attól az egyháztól melynek közel 25 évig voltam tagja és tisztségviselője. [...] lemondásom ne vegye távozásnak, mert lélekben mindig ott leszek, ahol a küzdelmes sors annyira összekovácsolt bennünket.” A presbitérium és Balla István lelképásztor az augusztus 26-i gyűlésen jegyzőkönyvben öröközte meg Szabó Lajos „dús érdemét és működését”. Az október 21-i gyűlésen a megüresedések miatt újabb pót-presbitereket jelöltek: Eördögh Pált és Porkoláb Károlyt. Presbiternek Györkös Lajost javasolták. Egry Ferenc indítványozta, hogy a „lelkész elnök illetékes helyen érdeklődjön meg a nők presbiteri tagságának lehetőségét.” Az esperesi körlevél azonban jelezte, hogy „presbitériumaink megújításánál hívó, haladó szellemű férfiakat hozunk javaslatba!”

Egy, az Egyetemes Konvent elnökségétől érkező, négy püspök által aláírt márciusi levél jól tükrözi a politika egyházra gyakorolt hatását: „A történelem Urának irgalmas akaratából ránk köszöntött április 4-e, hazánk felszabadulásának tizenötödik évfordulója. [...] A Szovjetunió hadseregei súlyos véráldozat árán hazánk területéről kiűzték a fasiszta német csapatokat és a velük egyetértő magyar erőket. [...] Örömmel ünnepelünk szocializmust építő népiünkkel. [...] Gyülekezeteink hívó népét is magukba ölelő, egyre erősebb és virágzóbb termelészövetkezeteink növekvő eredményei mutatják, hogy korunkban ez a helyes és a magasabb életszínvonalat biztosító gazdálkodási forma. [...] Felszabadulásunk bizonyossága, hogy hazánk megtalálta helyét a népek nagy családjában is: a békét oltalmazó és a szocializmust építő baráti nemzetek sorában haladunk. [...] Hisszük, hogy a forradalmi munkás – paraszt kormány vezetésével [...] győzelmesen felépíti a szocializmust Magyarországon. [...] A békességnek Istene pedig legyen mindnyáján tiveletek! Ámen!”

Egy 1960-as adatokról szóló jelentésből a következőkről értesülhetünk: „A lelképásztor milyen társadalmi szerv tagja: Hazafias Népfront. Termelészövetkezet működik-e a községben: Igen, Göddel együttesen. A gyülekezet földm. tagjainak hány %-a tagja a termelészövetkezetnek: a gyülekezetben nincsenek földműveléssel foglalkozók. Milyen felekezetek élnek a gyülekezet területén: ág. ev. és róm. kath. Lélekszámuk egyenként: ág. ev. kb. 500-an, róm. kath. kb. 14.000-en. Milyen kapcsolatban vannak velük: az ág. ev.-okkal jó a kapcsolat, a róm. kath. nincs semmiféle kapcsolat. Milyen szekták működnek: szabad keresztények. Milyen hatással van a gyülekezetre: jelenleg közömbös.”

Ebben az esztendőben folytatódott a Révdülőben található (ideiglenes műhelytelepi) imaházzal kapcsolatos ügyek intézése. Az esperes leveléből kiderül, hogy „az Északpesti Ref. Ehm. Elnöksége megvizsgálta az alag-dunakeszi egyházközségnek Alag-Műhelytelepi imaház-vásárlási szándékát. [...] Nem járulhatunk hozzá egy olyan vásárlási szándékhoz, amely a tervezett épületrész

udvari belső részének megvételét célozná. Egyházi célokat nem segítene elő ez a megoldás. Elvi hozzájárulásunkat adjuk ahhoz, hogy megvásárolhassák a tervezett ház utcai frontját, a Stromfeld Aurél utcai részt, - tehát a jelenleg imaház és tanácsteremként használt két helyiséget és a jelenleg lakó által lakott utcai szobát azzal, hogy a vételhez szükséges anyagi fedezet előteremtése a gyülekezet feladata”. Ébert Jenő (Rév utca 20., az ideiglenes imaház tulajdonosa) kifejtette, „költözzön az Egyházközség a helyi Tanács által eredetileg kiutalt helyiségbe. A jelenleg használt helyiségeket ideiglenesen engedtem át Önöknek és azt az akkori Egyházközség vezetőjével történt megállapodásunk szerint kérésre kiűritik. Amennyiben T. Egyházközség igényt tart az épület utcai frontjára, mely 2 szoba, konyha és kamrából áll, ennek árát 100.000.- Ft. -ba állapítom meg.” A presbitérium szerint a megállapított vételár nagyon magas volt, így a kérdéssel tovább nem kívánt foglalkozni. A kiköltözés ügyében „a presbyterium arra az álláspontra helyezkedik, hogy Ébert Jenő kérésével kapcsolatban lojális kíván lenni” és „Ébert Jenő által írásban felajánlott új helyiségért az egyház által eddig használt helyiséget átengedi.” A révdülői ingatlanvásárlás kérdése csak két évvel később, 1962-ben zárult le véglegesen. Meghatározó volt az esperes véleménye, aki felhívta a figyelmet arra, „vajon 15-20 templomlátogató egyháztag külön imaterme biztosítása érdekében szabad-e a gyülekezet teherbíró képességét meghaladó mérhetetlen áldozathozatalba belekezdeni, aminek kimenetele nem ígéri a teljes sikert.” A presbitérium a kiköltözésről döntött: „igen hálás köszönetét fejezi ki Ébert Jenő testvérünknek az egyházközségünk iránt tanúsított jóindulatáért és a jóisten áldását kéri vele együtt egész családjára. Elköltözés ideje 1962. VIII. 25. szombat délután!” Deák Pál gondnok jelezte, a dunakeszi-alagi istentiszteletek időpontját úgy kell megállapítani, hogy a révdülőiek is eljöhessenek, sőt a buszjáratokat is igénybe vehessék. Az istentiszteletek új időpontja minden vasárnap 3/410–3/411-ig legyen. Balla István lelkész bejelentette, hogy a révdülői imateremben 26-án vasárnap tartja a búcsú istentiszteletet, ugyanakkor kihirdeti az alagi templom új istentiszteleti idejét is.

De térjünk vissza a kronológiához. 1961 januárjában a presbitérium a következő tagokból állt: Balogh Zsigmond nyugdíjas tanító, Barsi Lajos MÁV dolgozó, Borbás Sándor MÁV nyugdíjas, id. Csomós Ferenc cipész, Deák Pál elektrotechnikai főmérnök, Egry Ferenc nyugdíjas, Forián Sándor elektrotechnikus, Györkös Lajos MÁV nyugdíjas, dr. Juhász Péter

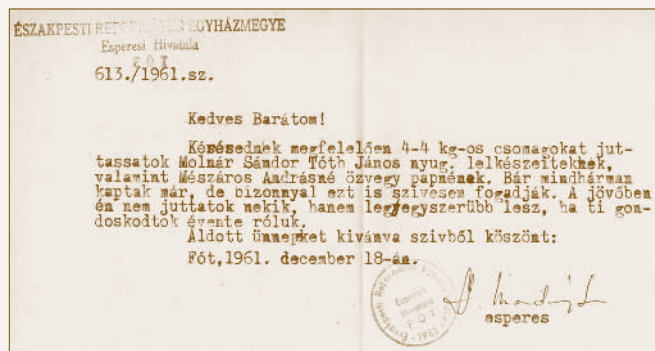

Balla István lelkész konfirmandusokkal az 1960-as évek elején.

nyugalmazott ügyvéd, dr. Kiss Zoltán üveges, Kupai Gábor kocsis, dr. Lampérth Zoltán körorvos, Liptai István műszaki rajzoló, Pálfi István asztalos, Pénzár János, Porkoláb Károly gyári dolgozó, dr. Porteleki Ferenc bíró, Sallai József szabó, Somogyi Dezső gyári dolgozó, Szép Károly MÁV asztalos és Zsiday István nyugalmazott MÁV főkönyvelő. Február 23-án Kupai Gábor lemondott presbiteri tisztéről, március 23-án Budapestre költözése miatt pedig Zsiday István is bejelentette a lemondását. Az augusztus 31-i presbiteri gyűlésen dr. Porteleki Ferenc bejelentette, hogy szintén Pestre költözik, így ő is lemond tisztségéről. Helyükre Somogyi Dezső és Porkoláb Károly pótpresbitereket javasolták. Továbbá pótpresbiteri tisztségre felkérték Herde Károly kőművest, Kovács Kálmán és Tóth Sándor gyári dolgozókat és Molnár Sándor nyugalmazott református lelkészt.

A lelkészelnök „komoly észrevételeket jelent be az egyházfenntartói járulékok befizetése terén.” Csökkent a perselypénz és a templomlátogatók száma is. „Egyszóval általános lelki szárazság tapasztalható mégpedig igen nagy mértékben s ez ellen valamit tenni kell!” November 30-án lezárták a választói névjegyzéket 325 fővel. Az előző évi 413 főhöz képest jelentős volt a csökkenés.

Az esperes karácsonyra 4-4 kilogrammos csomagokat küldött Molnár Sándor és Tóth János nyugalmazott lelkészeknek, valamint Mészáros Andrásné özvegy „papnének”. Ám megjegyezte: „a jövőben én nem juttatok nekik, hanem legegyszerűbb lesz, ha ti gondoskodtok évente róluk.”

Az esperes levele a karácsonyi csomagokról

Az 1962-es dokumentumok szegényessége miatt az 1963-as esztendőre térünk át. Januárban az esperesi körlevélben felhívták az egyházközségek figyelmét: „Meg ne feledkezzünk gyülekezeti történetünk elkészítéséről, amelyet legközelebb lelkész-értekezletünkre hozunk magunkkal Király László előadó számára.” Ugyanitt: „Máté János orgonaművész, a Rákospalota-Újvárosi gyülekezet kántora Trajtler Gábor ev. lelkésszel tart hangversenyt a Zeneművészeti Főiskola nagytermében január 24-én.” Ennek a felhívásnak azért van jelentősége gyülekezetünk történetében, mert a fenti művészek később többször szolgáltak Dunakeszin, és aktív részesei lettek a Bach-korabeli orgona felkutatásának és felépítésének.

Szeptember 29-én istentisztelet keretében köszöntötték a jubiláló presbitereket: Egry Ferencet, id. Csomós Ferencet, dr. Juhász Pétert és Zsiday Istvánt 30 éves presbiteri szolgálata, Deák Pál gondnokot 15 éves presbiteri és 10 éves gondnoki szolgálata, dr. Kiss Zoltánt 20 éves presbiteri szolgálata, valamint Balla István lelkipásztort 30 éves lelkési és 10 éves dunakeszi szolgálata alkalmából.

Októberben az esperes részt vett a presbiteri gyűlésen és szomorúan vette tudomásul, hogy a három dunakeszi álta-

lános iskolában mindössze két gyermek jelentkezett hitoktatásra. Az 1963-as esztendő utolsó presbiteri gyűlésén az időközben elhunyt dr. Juhász Péterre és id. Szép Károlyra emlékeztek néma felállással. A megüresedett presbiteri tisztre Tóth Benjámin pótpresbiteret hívták be.

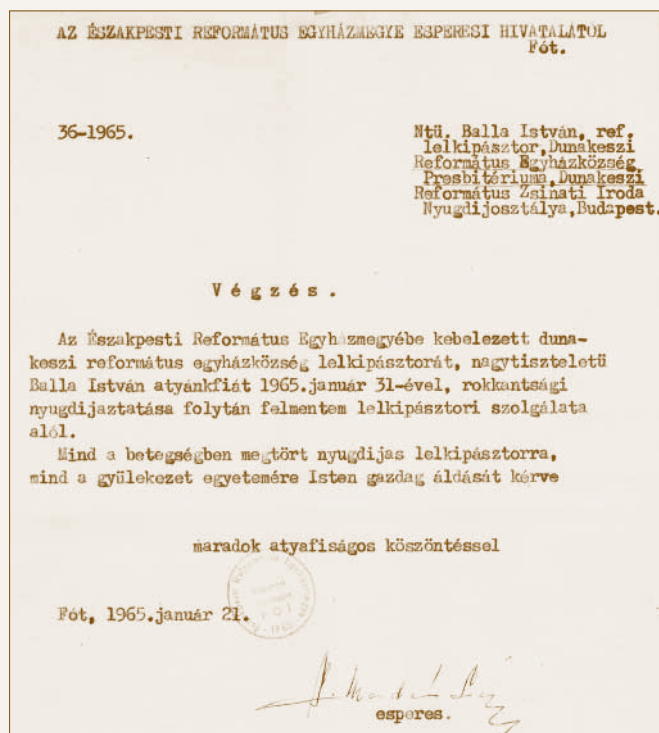
Az előző évekhez hasonlóan az 1964-es dokumentumok is igen szegényesek. Ez év szeptemberében kórházba kellett vonulnia Balla lelkipásztornak. Úgy tervezte, hogy vasárnaponként hazatér istentiszteletet tartani. Az egyéb lelkési szolgálatokra a községben élő nyugdíjas lelkészt, Tóth Jánost kérte fel.

1965 első körlevelében az esperes jelezte a gyülekezet felé, hogy imádkozzanak azokért a családokért, amelyekben jeles ünnep lesz januárban. Így a Balla házaspárt 15. házasságévfordulóján „Urunk kegyelme áldja, tartsa, hordozza őket közös örömünkre, országa építésére!”

Szintén januárban Balla István lelkész bejelentette, hogy az esperes Tóth János nyugalmazott lelkészt a kántori teendők ellátása miatt segédlelkésszé minőségben kinevezte az Alag-Dunakeszi Református Egyházközségben, ezzel egyben anyagi segítséget is kívánt nyújtani.

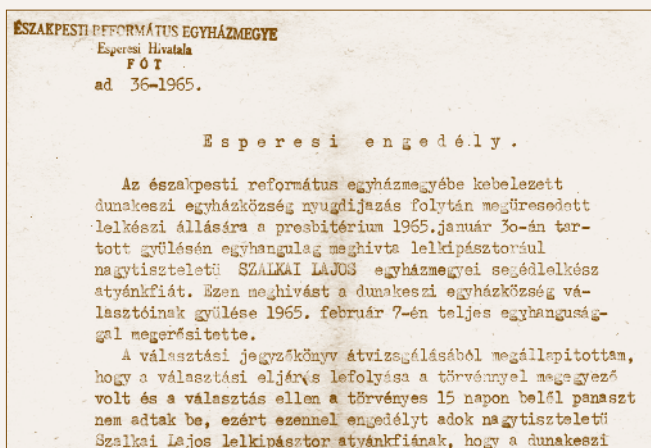
1965. január 30-ra összehívták a presbitériumot, a következő tagokkal: Szép Károly (Csokonai u. 4.), Balogh Zsigmond (Csokonai u. 16.), Fórián Sándor (Hámán Kató u. 16.), Fábri János (Hámán Kató u. 10.), Tóth Benjámin (Kossuth L. u. 21.), dr. Kiss M. Zoltán (Mihály u. 6.), Györkös Lajos (Rózsa Ferenc u. 14.), Somogyi Dezső (Árpád u. 21.), Barsi Lajos (Felsőtabán 16.), Borbás Sándor (Petőfi S. u. 1.), Kovács Kálmán (Spartacus u. 4.), Sallai József (Mikszáth u. 11.), id. Csomós Ferenc (Báthori u. 18.), Porkoláb Károly (Tábor u. 14.), Herde Károly (Kálmán u. 56.), Deák Pál (József u. 4.), Liptai István (Gyártelep), Egry Ferenc (Gyártelep).

A gyűlésen az esperes elnökölt és első napirendi pontként bejelentette: „Balla István dunakeszi lelkipásztor szinte évek óta tartó nehéz betegségére tekintettel beadta nyugdíjazás iránti kérelmét, mert meggyőződött arról, hogy szolgálatát nem tudja ellátni hiánytalanul és ez a gyülekezet kárára van. [...] Benső kötelességének

Végzés Balla István lelkipásztor nyugdíjaztatásáról

érzi a Presbitérium, hogy Balla István több mint egy évtizedes helyi szolgálatát megköszönje, jegyzőkönyvben megörökítse és különösen is háláját fejezze ki azért az odaadó szolgálatért, amelyet a templom építése körül végzett és a nyughatatlan, békétlen gyülekezetben a teljes megbékélés irányában önmegtadadán végzett.” Esperes elnök a megüresedett lelkészi állásra a hévizgyörki tiszteletest, Koczó Pált, valamint Szalkai Lajos egyházmegyei segédlelkészt ajánlotta. A presbitérium egyhangúlag Szalkai Lajost hívta meg lelkipásztornak. A lelkipásztor-választás befejezéséig továbbra is Balla Istvánt bízták meg a lelkészi teendők ellátásával. A február 24-i keltezésű esperesi engedély szerint Szalkai Lajos március elsején foglalhatta el a dunakeszi lelkészi állást. A beiktatás 1965. március 7-én, vasárnap délután 4 órai kezdettel, istentisztelet keretében, az esperes szolgálatával megtörtént.

A Szalkai Lajos lelkészi állásával kapcsolatos esperesi engedély részlete

Szalkai Lajos (1940–2020) 1940. június 29-én született Budapesten, ötgyermekes családban. 1956-ban már hittant tanított, 1958-ban kiváló eredménnyel érettségizett a Széchenyi Gimnáziumban. A teológiára 1958 és 1963 között járt Budapesten. 1958-ban a főtí ifjúság vezetését bízták rá – három főtí iskolában volt hitoktató –, majd Tahitótfaluban is a fiatalokkal foglalkozott, a két egyházközség „közös lelkésze” lett. 1965-ben – 24 évesen – mutatta be őt Madarász Lajos esperes a dunakeszi gyülekezetnek. Szalkai Lajos így emlékezett vissza erre az időszakra 2016 novemberében, tolnai otthonában: „Sötét volt a szószék, orgona helyett két öreg harmónium volt; öreg volt a presbitérium: fiatalítani kell!”

A presbitérium március 14-én ült össze először Szalkai Lajos elnökletével. Egy Ferenc presbiter méltatta Balla István szolgálatát és köszöntötte az új lelkészt. A lelkész elnök első javaslatát: „a kereszteselési szertartást építsük be az istentisztelet keretébe, hogy így a gyülekezet jelenléte is kellő súllyal hangsúlyozza ki annak fontosságát” a presbitérium egyhangúlag elfogadta. A testület az előző vasárnap bemutatott „új liturgiai rend”

mellett döntött. Szavaztak fásítás, „út-salakozás”, valamint írógép vásárlás kérdésében is, továbbá arról, hogy az elnökség felveszi a kapcsolatot a dunaalmási, őrszentmiklósi [t.i. Órbottyán] és pestimrei szeretetotthonokkal. Előterjesztették a presbitérium létszámának felemelését 16-ról 20 főre. Az új lelkipásztor jelezte, hogy mielőbb megkezdje a családlátogatásokat, először a presbitereknél. Szalkai Lajos minden hónapban egy-egy gyülekezeti estet tervezett. Az első esten ő tartott vetített képes előadást svájci útvjáról.

Június 23-án több lelkipásztort – köztük Szalkai Lajost – szenteltek fel a budapesti Kálvin téri templomban. Ezt követően a felszentelt lelkészek teára voltak hivatalosak a püspökhöz.

Szalkai júniusban így írt dunaalmási lelkész barátjának, Ercsey Elődnek az eddigi gyülekezeti munkájáról: „Ami a magam dolgait illeti: szépen haladgat itt a gyülekezet, bár én magam most nagyon kínlódósan vagyok /üres óráidban gondolj erre felé!/ A gyülekezet szépen felszaporodott, a gyermek és ifjúsági munka is jól lépeget. A Pünkösödünk nagyon mély volt – különösen az Úrvacsorán érződött valami egészen belső lelki töltés /egyébként 121-en vettek úrvacsorát.”

A presbitérium újráválasztásának időpontját november 7-re, illetve 14-re tűzik ki. A november 14-én újráválasztott presbiterek: Deák, dr. Kiss, Balogh, Barsi, Bordás, Egry, Forián, Herde, Kovács, Liptai, Porkoláb, Somogyi, Szép. Újonnan választott presbiterek: Gubacsi Béla, Kopasz Lajos, B. Nagy Gyula. Újonnan választott pótpresbiterek: Czibere Lajos, Makkai Gábor, Tóth Benjámin. A presbitériumi tisztségekre tett javaslat szerint a jegyző dr. Kiss Zoltán, a pénztárnok Balogh Zsigmond, a számvizsgálók Liptai István és Szép Károly lettek. A választói névjegyzéket 428-as létszámmal zárták le.

1965. december 22-én, 75 éves korában elhunyt Tóth János nyugalmazott lelkipásztor. Temetése december 24-én volt az alagi temetőben.

„Az én juhaim hallják az én szótát és én ismerem őket, és én örök életet adok nekik és soha örökké el nem vesznek, és senki ki nem ragadja őket az én kezemből.”
(Jn. 10:28)

A gyászoló család és a Dunakeszi Református Egyház Presbitériuma mély fájdalommal, de Urunk végzésén megnyugodva a feltámadás bizonyos reményeége alatt jelentjük, hogy szerett férjem, felejtethetetlen édesapánk, nagyapám, apósunk, testvérünk, unokatestvérünk, 21 éven át volt hűséges lelkipásztorunk

nagytiszteletű Tóth János
ny. ref. lelkipásztor

rövid szenvedés után, életének 76. évében visszaadta halhatatlan lelkét Teremtőjének.
Drága halottunktól Krisztusunk születésének előestéjén, december 24-én, du. fél 2 órakor búcsúztunk az alagi temetőben.

1965. december hó.

A cikkben felhasznált idézetek, adatok és képek a Dunakeszi Református Egyházközség irattárából származnak.

